

homines non silebunt? Et irrationabile animal per A nesciant mentium religioni, quod deferunt aurium
reverentiam recognoscit, quod per naturam ignorat : voluptati (1)?
hominum tanta est immodestia, ut plerique deferre

(1) Hujusmodi Liberianam orationem ita concludit S. Doctor : *Hæc tecum sanctæ memoriæ LIBERIUS.*

EPISTOLÆ ET DICTA.

(Const. col. 421-464.)

EPISTOLA (1)

LIBERII PAPÆ AD OSIUM EPISCOPUM CORDUBENSEM.

(Anno 353 exeunte, aut 354 incunte.)

De Vincentii episcopi Capuani legatione et lapsu.

Quia in nullo conscientiam tuam debeo præterire : B
multi ex Italia episcopi convenerunt, qui mecum
religiosissimum imperatorem Constantium fuerant
deprecati, ut juberet, sicut ipsi placuerat dudum,
concilium ad Aquileiam congregari. Vincentium
Capuensem cum Marcello æque ex Campania epis-
copo legationem nostram suscepisse sanctitati tuæ
insinuo. De quo cum multa sperarem, quod et cau-
sam optime retineret, et iudex in eadem causa
cum sanctitate tua frequenter resedisset; credide-
ram (2) integrum Dei Evangelium sua legatione posse
servari. Non tantum nihil impetravit, sed et ipse in
illam ductus est (3) simulationem. Post cujus factum
duplici mœrore confectus, mihi moriendum magis pro
Deo decrevi, ne viderer novissimus delator (4), aut sen-
tentiam contra Evangelium accommodare consensum.

EPISTOLA (5).

LIBERII PAPÆ AD CÆCILIANUM SPOLETINUM EPISCOPUM.

(Eodem tempore.)

De eadem re.

Nolo te factum Vincentii ab intentu boni operis re-
vocet, frater carissime.

EPISTOLA (6)

LIBERII PAPÆ AD EUSEBIUM VERCELLENSEM EPISCOPUM.

(Eodem tempore.)

De legatione Luciferi Calaritani episcopi ad Constan-

(1) Exstat inter fragmenta Hilarii fragm. vi n. 2,
necnon apud Baronium ad ann. 353, n. 9, edita. In-
tegrum non esse, prima ejus verba apud Hilarium,
Inter hæc, persuadent. Scripta est post recentem Vin-
centii in arelatensi synodo lapsum; adeoque circa
exitum anni 353 aut circa initium anni 354.

(2) Apud Baron. desideratur integrum. In duobus D
mss. habetur integrum *ius Evangeliorum*.

(3) In illa simulatione eum ad id saltem tempus,
quo Liberius et Osius in exilium ejeti sunt, perseve-
rasse colligitur ex verbis Athanasii apolog. ad Con-
stant. n. 27. Postea tamen a Damaso e synodo Ro-
mana ad episcopos Illyrici scribente laudari meruit,
ut qui tot annis sacerdotium illibate servasset. Notan-
dem est Athanasium loco mox citato paucis perstrin-
gere, quæ tum Arelatense, tum Mediolanense con-
cilium consecuta sunt; adeoque licet de Vincentii
simulatione loquens, Fortunatianum Aquileiensem,
Hieremium Thessalonicensem, omnesque occidentales
episcopos ei adjungat, minime inde sequi, ut hi omnes
Arelate lapsi sint; sicut nec ex eo quod ibidem
simul Liberii, Osii, Paulini, Dionysii, Eusebii, Luci-
feri, etc. exilia commemorat, consequens est ut quia
Paulinus ab Arelatensi synodo in exilium pulsus

tium imp. ut concilium, quo res Ecclesiæ componan-
tur, ab eo postulet. Ut Eusebius ipse illius adjutor
sit quo petitionem impetret.

Liberius (7) episcopus dilectissimo fratri Eusebio.

I. Me, frater carissime, ad solatium vitæ præsen-
tis erigit invicta fides tua, qua secutus Evangeliorum
præcepta, nullo genere a consortio sedis apostolicæ
discrepasti: quod credo non sine Dei impulsu, qui
digno (F. dignos) sibi in sacerdotio detinet, benevo-
lencia complexse. Cum igitur post legationem Vin-
centius in illam ductus (8) est simulationem, reliqui
per Italiam episcopi publica conventionem coacti fu-
issent sententiis Orientalium obedire; Deo procurante,
frater et coepiscopus noster Lucifer de Sardinia su-
pervenit, qui cum latebras causæ interioris cognov-
visset, et pervenisset ad ejus conscientiam, sub
occasione nominis Athanasii hæreticos hæc velle
tentare; pro devotione fidei suæ subire voluit justum
laborem, et ad Comitatum religiosi principis per-
gere: ut tandem exposito ordine totius causæ, impe-
traret ut omnia, quæ in medium venerunt, in cætu
possent sacerdotum Dei tractari.

II. Itaque quia scio sanctum fidei tuæ calorem cum
ejus animo concordare, prudentiam tuam peto, ut si
procurante Deo habuerit te præsentem, per quos-
cumque potueris, sollicitè excubare contendas, ut
possitis universa, quæ fides catholica exigit, clemen-
tissimo imperatori insinuare: ut tandem aliquando
deposita animi indignatione, faciat quod et quieti

est, cæterorum exilium non sit serius disserendum.

(4) Apud Baron. *delator existere: nam videtur sen-
tentiam accommodasse consensum.*

(5) Hanc epistolæ tenuem particulam nobis trans-
misit Hilarius fragmento vi, n. 2. Epistola autem eo
ipso tempore, quo superior, scripta est.

(6) A Baronio ad annum 353, n. 20, et a Stephano
Ferrerio Vercellensi episcopo ex ipsius Vercellensis
ecclesiæ archivo exscripta atque edita est. In hac ut
in superioribus Liberius Vincentii simulationem de-
flet; at solatii, quod nunc ex Luciferi Calaritani epi-
scopi magnanimitate percepisse se memorat, in su-
perioribus minime meminit: adeoque hanc illis ali-
quanto posterius scriptam esse liquet. Ad annum 354
videtur referenda.

(7) Ita Ferrerius. At Baron. *Liberius fratri Eusebio.*

(8) Orationis integritas postulat, *ductus esset simu-
lationem et reliqui*. Ad hanc violentiam episcopis Ita-
lis factam referre licet quod Athanasius apolog. ad
Constant. n. 29: *Occidentales episcopos vi non minima,
imo violentia maxima gravibusque injuriis affectos esse,
donec pollicerentur se in posterum nobiscum non com-
municaturos*. Communionem igitur Athanasio negare,
hoc erat Orientalium placitis obedire.

nostræ et salutî (1) suæ possit in omnibus convenire. A Ex superfluo autem credidi, ordinationem causæ totius honorificentiae tuæ litteris insinuare, cum supradictus frater meus vel ejus comites (2) in præsentî possint omnia relatione sua referre. Deus te incolumem custodiat, domine frater carissime.

EPISTOLA (3)

MISSA AD CONSTANTIUM IMPERATOREM A LIBERIO EPISCOPO
URBIS ROMÆ PER LUCIFERUM EPISCOPUM.

(ANNO 354.)

Constantium sibi placare, et concilium quo paci ecclesiarum consulatur, ab eo impetrare conatur.

Gloriosissimo Constantio Augusto Liberius episcopus.

1. Constantii erga Liberium implacabilis animus. Concilium petitum. — Obsecro (4), tranquillissime imperator, ut mihi benignas aures clementia tua tribuat, quo possit mansuetudini tuæ mentis meæ propositum apparere. De Christiano enim imperatore et sanctæ memoriæ Constantini filio hoc ipsum sine cunctatione mereor impetrare. Sed in eo me laborare intelligo, quia repetita satisfactione placabilem etiam circa (5) reos animum tuum in gratiam meam revocare non possum. Sermo enim pietatis tuæ, jam dudum ad populum missus, me quidem, quem patienter omnia ferre necesse est, plurimum lacerat: sed animum tuum, qui lenitati semper vacat, qui nunquam, ut scriptum est, in occasum diei iracundiam servat, retinere circa me indignationem miraculo mihi est: Ego enim, religiosissime Imperator, tecum veram pacem requiro, quæ non sit verbis composita interna dispositione fallaciæ; sed præceptis Evangeliorum rationabiliter confirmata. Non Athanasii tantum negotium, sed multa alia in medium venerunt propter quæ concilium fieri mansuetudinem tuam fueram deprecatus: ut ante omnia,

(1) Apud Baron. *saluti tuæ*. Rectius apud Ferrer. *saluti suæ*.

(2) Scii. Pancratius presbyter et Hilarius diaconus, uti declaratur in epistola sequenti.

(3) Ex Hilarii fragmento v nobis suppeditatur. Ibi epistola legatorum, hoc est, quam legati perferendam acceperunt, inscribitur. Ipsi una cum superiore tradita est. Baronius ad annum 354, n. 2, eandem ex bibliotheca Patrum edit. Paris. exscripsit.

(4) Apud Baron. *Opto*; et mox, *quo possim... aperire, pro quo possit... apparere*.

(5) Alludit ad id quod Athanasius in historia Arianorum ad monachos n. 68, sic explicat: *Dum episcopi ablegarentur in exilium, accidit quosdam alios cædis vel seditionis vel furti reos pro sceleris modo condemnari: quos quidem post menses paucos rogatus ille, quemadmodum Barabbam Pilatus, a pœna absolvit: servis autem Christi... immortale se malum exhibuit*.

(6) Apud Baron. *nec eorum*. Mallems tunc eorum supplendo causæ. Hoc enim sibi vult Liberius hic, quod infra epist. seu § 9, Eusebium spadonem alloquens repetit: *Primum omnis de fide dissensio abscondenda est, ac deinde alia negotia excutienda*.

(7) In ms. Pith. hoc est in archetypo fragmentorum Hilarii, quasi illius. Ex hoc loco liquet Orientales, hoc est Arianos, statim ut Liberium Julii loco suffectum rescierunt, litteras ad eum misisse calumniis adversus Athanasium refertas, vicissimque Ægyptios, missis eodem tempore litteris, calumnias illas depu-

quod specialiter optat mentis tuæ erga Deum sincera devotio, cum fidei causa, in qua prima nobis spes est ad Deum, diligenter fuisset tractata, (6) ne eorum, qui nostram circa Deum observantiam mirari debent, possent finire. Et dignum fuerat Dei cultore, dignum Imperio tuo, quod Christi pietate regitur et augetur, specialiter hoc ipsum pro reverentia sanctæ religionis, cui prudenter intentus es, clementiam tuam nobis ad hæc impetranda præstare.

II. Liberius de suppressis Orientalium litteris falso postulatus. — Sed multi Ecclesiæ membra lacerare festinant, qui confluerunt me litteras suppressisse, ne crimina ejus, quem dicebantur condemnasse apud omnes paterent. Quas (7) illas litteras? Episcoporum Orientalium, et Ægyptiorum, quibus in omnibus eadem in Athanasium crimina continebantur? At satis omnibus clarum est, nec quisquam negat, nos Orientalium litteras intimasse, legi se ecclesiæ, legisse concilio, atque (8) hæc etiam Orientalibus respondisse: qui fidem et sententiam non commodatimus nostram, quod eodem tempore (9) octoginta episcoporum Ægyptiorum de Athanasio sententia repugnabat, quam similiter recitavimus atque insinuavimus episcopis Italis. Unde contra divinam legem visum est etiam, cum episcoporum numerus pro Athanasio major existeret, in parte aliqua commodare consensum. Hæc scripta, si Deo fidem (10) debet Eusebius qui missus fuerat festinans ad Africam, nobis reliquit: quæ tamen postea omnia scripta, ne ad impetrandum forte concilium deessent, Vincentius qui cum cæteris missus fuerat Arelatum pertulit.

III. A criminibus sibi oblati se purgat. Videt igitur prudentia tua, nihil in animum meum introisse, quod Deo servientibus non dignum fuerat cogitare.

lisse. Id nimirum tunc ab utraque parte repetitum, quod Julio pontificatum ineunte tentatum jam fuerat. Hoc de Ægyptiis nominatim Hilarius frag. iv. n. 2, testatur: *Quales litteræ ex Ægypto omni æque ab Alexandria ad Julium pridem de reddenda exsulanti Athanasio communionem erant scriptæ, tales nunc... ad Liberium datæ sunt de tuenda*. Quemadmodum etiam Julius epist. i. n. 9, quominus Athanasium ex Eusebianorum testimonio damnaret, inde se prohiberi affirmabat, quod innocentiam illius Ægyptii longe plures testabantur, ita et nunc Liberius eadem ratione Arianorum expostulationes refellit. Quocirca is papa Orientalem Ægyptiorumque litteras minime in se consentientes existisse, atque ut eadem adversus Athanasium crimina continerent, procul abuisse ostendit. Ille quidem litteras calumniis tam apertis plenas suppressere his rationibus poterat, quibus antea Cyprianus epistolis 1 et 2, ad Cornelium cavisse se dicit, ne schismaticorum libellis conviciis referretur publice coram populo legeretur: sed querimoniam cuiuslibet præcludere volens aditum, ambarum partium litteras in ecclesia recitari curavit.

(8) Apud Baron. *ad hæc*; abundat præposita ad. Mox magis placeret, quia vis fidem: ut hic indicet Liberius quid Orientalibus responderit.

(9) Apud Baron. *septuaginta quinque*: exemplaribus Hilarii ut et epistola in synodi Sardicensis ad Julium n. 2, refragantibus.

(10) In bibl. PP. debet Theosebius. Baron. habet

Testis autem mihi est Deus, testis est tota cum suis membris Ecclesia, me fide et metu in Deum meum cuncta mundana, ita ut evangelica et apostolica ratio præcepit, calcare atque calcasse. Non furore temerario, sed constituto atque observato jure divino, atque in alio ministerio ecclesiastico vivens, nihil per jactantiam, nihil per gloriæ cupiditatem, quod ad legem pertinebat implevi: et ad istud officium, testis est mihi Deus meus, invitus accessi: in quo cupio quidem sine offensa Dei, quamdiu in sæculo fuero, permanere. Et nunquam mea statuta, sed apostolica, ut essent semper firmata et custodita, perfecti. Secutus morem ordinemque majorum, nihil addi episcopatu urbis Romæ, nihil mihi passus sum: et illam fidem servans, quæ per successionem tantorum episcoporum currit, ex quibus plures martyres exstiterunt, illibatam custodiri semper exopto.

IV. *Cum Orientalibus cur communicare nequeat.* — Denique jam me aperire causam pietati tuæ sollicitudo ecclesiastica atque ipsa devotio persuadet. Significant Orientales paci nostræ velle conjungi. Quæ est pax, clementissime imperator, cum sint ex partibus ipsis quatuor episcopi, Demophilus, Macedonius, Eudoxius, Martyrius, qui ante (1) annos octo, cum apud Mediolanum Arii sententiam hæreticam nolissent damnare, de concilio animis iratis exierunt? Horum, si fas est sententiis, quale sit, aut quid periculi habeat, commodare consensum, æquitas et clementia tua poterit æstimare. Non est novum, quod nunc subtiliter et sub occasione nominis Athanasii attentitur. Manent litteræ (2) Alexandri episcopi olim ad Silvestrum sanctæ memoriæ destinatæ, quibus significavit ante ordinationem Athanasii, undecim tam presbyteros quam etiam diaconos, quod Arii hæresim sequerentur, se Ecclesia ejecisse: ex quibus nunc quidam extra Ecclesiam catholicam foris positi dicuntur sibi conciliabula invenisse, quibus asseveratur etiam Georgius (3) in Alexandria per litteras communicare. Quæ ergo pax potest esse, tranquillissime imperator, si (4) exhibitis episcopi, ut nunc per Italiam factum est, cogantur talium sententiis obedire?

V. *Athanasii damnatio qua conditione in Mediolanen-*

Theosebius, et ad marg. Theobadius. Num is notatur Eusebius eunuchus, qui et postea ad Liberium cum muneribus missus est, ut eum ad obsequendum Constantii voluntati induceret.

(1) Post Athanasium lib. de Synod. Socrates lib. II, c. 19, narrat, Orientales triennio post concilium Antiochie, anno 341 habitum, prolixam fidei formulam conscripsisse, eamque per Eudoxium, Macedonium et martyrium ad episcopos Italiæ misisse. Ex horum legatorum adventu, et concilii apud Mediolanum celebrandi, et ab ipsis legatis, pro Occidentali more, ut Arianam hæresim prædamarent exigendi, probabiliter nata est occasio, uti jam apud Hilarium in hunc locum observavimus.

(2) Encyclicæ scilicet, quas Socrates lib. I, c. 9, Historiæ suæ inseruit. Exstant et apud Athanasium

si synodo proposita. — Accipe aliud, quia tranquillitas tua patienter admittit. Maugent legatorum (Vincentii et Marcelli) litteræ, qui ad clementiam tuam fuerant destinati, quæ nuper venerunt, quibus significant, propterurbationem quidem omnium ecclesiarum, se quidem ante succumbere sententiis Orientalium voluisse, proposuisse tamen conditionem, ut si iidem Arii hæresim condemnassent, hoc genere inclinati eorum sententiis obedirent. Placitum, ut ipsi significant, scriptura teste firmatur, itur in concilium; accipiunt cum deliberatione responsa, Arii doctrinam se damnare non posse; Athanasium, quod solum exigebant, communionem esse privandum. Hinc jam clementia tua hoc quoque consideret, recte catholicæ religionis jure servato, an hominis causa B debeat diligenter excussaque tractari.

VI. *Liberius concilium enixe postulat.* — Unde iterum atque iterum mansuetudinem tuam atque animum tuum Deo devotum rogamus, per ejus virtutem qui se in defensione tua (5) quantus sit universis mortalibus approbavit, ut libens ante oculos ejus beneficia, qui imperium tuum in omnibus rexit, hæc in cœtu episcoporum diligenter facias cum omni consideratione tractari: ut pacatis per te, Deo favente, temporibus, tranquillitate tua consentiente, sic omnia discutiantur, ut quæ fuerint judicio sacerdotum Dei confirmata, cum consiterit omnes in expositionem fidei quæ inter tantos episcopos apud Nicæam præsentem sanctæ memoriæ patre tuo confirmata est, universos consensus-e, cum exemplo possint in posterum C custodiri: ut ipse Salvator, qui desuper mentis tuæ propositum intuetur, in tanta rerum expeditione lætetur, causam fidei et pacis etiam reipublicæ necessitatibus non immerito præposuisse.

VII. *Legatos commendat.* — Ad exorandum igitur tuam, mansuetudinem ut benevolo animo allegationes nostras audire digneris, fratrem et coepiscopum meum sanctum virum Luciferum cum Pancratio (6) presbytero et Hilario diacono placuit proficisci. Quos credimus de clementia tua ad pacem omnium ecclesiarum catholicarum non difficulter posse concilium impetrare. Dei omnipotentis clementia te nobis custodiat, clementissime ac religiosissime Auguste.

D nov. edit. t. I, p. 397. Quos autem Alexander in his litteris Ecclesia ejectos a se memorat, hos ab omnibus, qui ad Nicæam synodum convenerunt, anathemate damnatos fuisse Julius epist. I, n. 5 et 4 scribit.

(3) Forte Laodicæ episcopus. Hic certe alius notatur ab eo Georgio, qui anno dumtaxat 356 adeoque longe postquam hæc epistola scripta est, in Alexandriam sedem invasit.

(4) Apud Baronium desideratur exhibitis. Hic notatur edictum, ab imperatore, ut narrat Sulpicius lib. II, propositum, ut qui in damnationem Athanasii non subscriberent, in exilium pellerentur.

(5) Adversus Magnesium anno 355 deletum.

(6) Baron. *compresbytero meo*: qua quidem locutione utitur infra Liberius, epist. 6.

EPISTOLA (1)

LIBERII PAPÆ AD EUSEBIUM EPISCOPUM VERCELLENSEM.
(Anno 354.)

Ut legatis ad Constantium pergentibus se adjungat.

Liberius episcopus dilectissimo fratri Eusebio.

Remeante filio meo (2) Calepio ad patriam suam, optimum credidi per hanc sanctitatem tuam salutare, domine frater charissime, orans Dei clementiam, ut salvus atque hilaris litteras meas accipias. Sane quia scio invictum animum tuum fideliter agere quæ Deus præcepit, commendo tibi fratrem et coepiscopum nostrum Luciferum, sed et charissimos filios meos Pancratium presbyterum et Hilarium diaconum, qui pro statu Ecclesiæ animo virili et virtute deifica, tempore tempestivo, aggressi sunt (3) contra inimicos Ecclesiæ, quos Deus spiritu oris sui destruet. Scio enim ferventem spiritum Dei esse in te, ut simul cum eisdem aggrediaris: ut fides, quæ ab Apostolis tradita est Ecclesiæ catholicæ, nullo modo irumpi possit (certe dignaris retinere si leges publicæ absentem non (4) condemnant): ut eorum consortio jungat se fides tua, et similis ubi fuerit, adsit sanctitas tua, uno colloquio, uno consilio id agatis, quod Deo et angelis ejus placet, et Ecclesiæ catholicæ expedit. Pro hoc labore præmium cœlestis, coronam immarcescibilem, hæreditatem regni cœlorum Christus Dominus noster retribuatur vobis. Salutamus omnes qui tecum Deo fideliter serviunt. Salutate omnem clerum... Deus te incolumem custodiat, domine frater charissime.

EPISTOLA (5)

LIBERII PAPÆ AD EUSEBIUM EPISCOPUM VERCELLENSEM.
Quanta lætitia affectus sit Eusebii litteris, quibus cum se legatis ipsius adjunxisse didicit. Fortunatiano Aquileiensi episcopo se pariter scripsisse eis, ut cum excubet, et si opus sit, suam eis præsentiam non neget.

Liberius episcopus dilectissimo fratri Eusebio.

I. *Laus pietatis Eusebii.*— Sciebam, domine frater charissime, quod Spiritu Dei fervens in causa fidei, quæ nos potest Domino commendare, fratri et coepiscopo nostro Lucifero, et Pancratio compresbytero nostro, qui simul erat profectus cum filio meo Hila-

(1) Tabulis ecclesiæ Vercellensis hanc debemus epistolam, quam Baronius ad annum 354, n. 6, et Stephanus Ferrerius exinde vulgarunt. Scriptam esse apparet post legatorum profectionem, sed antequam hi in Gallias pergentes Vercellis transissent, adeoque non longe post duas superiores.

(2) Baron. ad marg. *Calepodio*. Sardicensi concilio Calepodius Neapolitanus episcopus subscriptus legitur: sed ecclesiastico more Liberius episcopos *fratres*, non *filios* appellare solet. Neque de episcopo ad ecclesiam suam redeunte, sed de laico *ad patriam* remeante hic videtur loqui.

(3) Addit Baron. ad marg. *pugnare*. Nullum verbum hic desiderari suadet eadem mox repetita locutio, ut simul cum eisdem aggrediaris.

(4) Hoc est, condemnari non vetant.

(5) Ex eodem Vercellensis ecclesiæ archivo primum apud Baronium, ad an. 354, n. 8, tum apud Steph. Ferrerium prodit. Scripta est postquam Eusebius, a Liberio ut se legatis ipsius adjungeret rogatus, voluntati ejus parere se rescripsit, sed antequam

A rio diacono, fida dignareris solatia exhibere, nec te posses tibi denegare, quos sciebas pro devotione fidei suæ tantum laborem itineris suscepisse. Magnum itaque levamen animus meus ex lectione litterarum tuarum accepit: imo causam ipsam in melius proficere posse, Deo favente, quod fratres nostros deserere noluit, jamjamque confido. Labora itaque ut bonus miles, qui præmium æterni imperatoris expectas, et virtutem animi, qua te scio mundi hujus illecebras contempsisse, adversus eos qui Ecclesiæ quidem luce orbi sunt, præbere (*seu*, exserere) contende. Habens utpote contemptum vitæ istius, veridicum te sacerdotem ostende: ut laborantibus vobis pro Ecclesiæ statu, concilium possit celebrari; ut omnia, quæ in præjudicium fidei subtiliter e diverso venientes machinati sunt, possint in melius reformari. Hunc laborem, quem egregia fides tua melius novit, æterna præmia comitantur: cui quemadmodum insistere debemus, etiamsi exhortatio frigeret, fervens Spiritus sanctus, qui in te est, propter unitatem sanctæ Ecclesiæ per momenta animum tuum stimulet ad majora solatia.

II. Etiam ad fratrem et coepiscopum nostrum Fortunatianum (6), quem sciebam neque personas hominum vereri, et futura magis præmia cogitare, litteras erogavi; ut et ipse pro sinceritate pectoris, et pro fide, quam se scit etiam cum discrimine vitæ præsentis custodisse, etiam nunc vobiscum dignaretur excubare. Quem quidem scio pro sanctitate pectoris sui indubitanter et consilio suo prudentiam vestram firmare, et si ita vobis placuerit, præsentiam suam in nullo dilectioni vestræ negare. Deus te incolumem custodiat, domine frater charissime.

EPISTOLA (7)

LIBERII PAPÆ AD EUSEBIUM, DIONYSIUM ET LUCIFERUM IN
EXILIO CONSTITUTOS
(Anno 355.)

Iis de confessionis gloria gratulatus, illorum orationibus se commendat, et ut de universis quæ Mediolani gesta sunt se certiore faciant rogat.

I. *Liberius exilium desiderat gloriansque de falsorum fratrum persecutione.*— Quamvis sub imagine pacis,

Liberius legatos suos ad imperatorem pervenisse resciret, ut ex eo colligitur quod de Fortunatiano scribit. Pertinet igitur et hæc epistola ad annum 355.

(6) Apud Ferrer. *Fortunianum*, mendose. Is est Fortunatianus Aquileiensis episcopus, qui postea Liberio ipsi labendi auctor fuit. Ilunc in imperatoris comitatu existisse, aut non procul abfuisse, aut etiam legatos Vercellis vel alibi in itinere moram aliquam fecisse, Liberius innuit, ubi se Fortunatiano ut cum legatis excubet, ac si ipsis placuerit, præsentiam suam non neget, scripsisse significat.

(7) Apud Hilarium exstat frag. vi ex mss. Remig. et Pith. necnon apud Baronium ad annum 355, n. 33, et Stephanum Ferrerium e tabulis ecclesiæ Vercellensis et Vaticano codice excerpta. Non longe post Mediolanensem synodum, quæ anno 355 et, ut eruditus quidem videtur, ineunte habita est, antequam Liberius ipse Mediolanum vocaretur, immo et antequam quæ prædicta in synodo fuissent acta certo et accurate didicisset, adeoque circa medium annum 355 scripta est. Baronius ad an. 355, n. 54, tum ad Euse-

humani generis inimicus vehementius in membra Ecclesiae videatur esse grassatus; vos tamen (1) acceptissimi in Domino sacerdotes, egregia et singularis fides et hic probabiles Deo ostendit, et jam ad luturam gloriam martyres designavit. Quo itaque praeconio laudis, qua vocis exultatione merita virtutis vestrae proferam, positus inter mœrorem absentiae vestrae et gaudium gloriae, prorsus invenire non possum: nisi quod scio hinc me probabiliora vobis solatia exhibere, si credatis me in exilium simul vobiscum esse detrusum. Denique me adhuc in ipsa expectatione pendente quod a consortio vestro durior necessitas interim distrahit, satis contristor. Optaveram enim, fratres devotissimi, prior pro omnibus vobis impendi: ut exemplum gloriae per me magis vestra dilectio consequeretur. Sed fuerit hæc palma meritorum vestrorum, ut priores de perseverantia fidei ad confessionem illustrem gloriam veneritis. Quæso igitur dilectionem vestram, ut me præsentem vobiscum esse credatis; atque eo me affectu absentem non esse sentiat; et intelligatis dolere me satis, quod sum interim a vestro consortio disparatus. Quantam denique gloriam fueritis consecuti, hinc

LIBERII PAPÆ DICTA (5)

AD EUSEBIUM SPADONEM, DUM IPSUM, UT IN ATHANASIIUM SUBSCRIBENS IMPERATORI OBTEMPERARET, HORTABATUR.

(Anno 333.)

Quis, quæso, adversus Athanasium id fieri possit (quod suades)? Nam quem non una solum, sed et altera synodus ex toto orbe coacta purum innociumque jure declaravit, quemque Romana (6) synodus cum pace dimisit, quo pacto damnare possumus? Aut quis nos probaturus est, si quem præsentem dileximus,

bium tum ad reliquos episcopos exules, Dionysium et alios omnes, datam in codice Vaticano legi testatur. Optandum erat ut propria exemplaris verba exscripsisset. Nam vereor ut non aliud præ se ferat hic codex, quam quod apud Hilarium, *Liberius antequam ad exilium iret, hanc uniformem epistolam confessoribus scripsit, id est, Eusebio, Dionysio et Lucifero in exilio constitutis.* Cujus inscriptionis litteræ si hæreamus, non ad confesores omnes diversis in locis exulantes encyclica, ut scribit Baronius, sed ad unos Eusebium, Dionysium et Luciferum *uniformis*, seu tribus unius formæ exemplis, quod postea dictum est a pari, conscripta est. Aliquando quidem probabile existimaram, eandem et ad Pancratium presbyterum et Hilarium diaconum missam esse: at cum in epistola eos alloquatur quos in principio *acceptissimos in Domino sacerdotes*, subinde *sanctos sacerdotes*, et in fine *dominos fratres* appellat; cumque episcopum atque in primis Romanum minime deceat, proprios clericos honorificis hisce titulis compellere, veri videtur similis singularem epistolam Pancratii atque Hilarii ut filiis a Liberio scriptam esse. In tabulis ecclesie Vercellensis propria Eusebio servata est inscriptio in hunc modum, *Liberius episcopus dilectissimo fratri Eusebio*: sed in epistolæ serie nihil immutatum.

(1) Ita Baron. At ms. Pith. *acceptissimos sacerdotes.* Apud Ferrer., *acceptissimos Deo sacerdotes.*

(2) Apud Ferrer. *quod qui in persecutione coronati sunt, solius persecutoris fructus gl. dio.* In tribus hisce postremis verbis concinit et ms. Pith. Baronius vero præfert, *quod qui... solius persecutionis cruentos gladios.* Retinendum *persecutoris*, cui opponantur *fratres falsi*, a quibus persecutionem sustinere ut gravius est, ita et de ipsis triumphare gloriosius esse Liberius ducit.

magis scire potestis, quod si qui in persecutione coronati sunt, solius (2) persecutoris cruentos gladios sentire potuerunt: contra vos, devoti per omnia Dei milites, etiam falsos fratres inimicos experti, de perfidia victoriam pertulistis: quorum quanto violentia in sæculo crescere potuit, tanto sanctis sacerdotibus præmia laudis inveniuntur conferre.

II. *Confessores Deo proximiores sunt.* — Estote itaque de promissione cœlesti securi: et quia proximiores estis Deo effecti, vestris orationibus me vestrum consacerdotem, famulum Dei ad Dominum sublevate, ut supervenientes impetus, qui de die in diem cum annuntiantur, graviora vulnera infligunt, tolerabiliter ferre possimus: ut inviolata fide, salvo statu Ecclesie catholice, parem vobis dignetur me Dominus efficere. Et quia cupio quæ gesta sunt in ipsa congressione (3) fidelius scire; obsecro sanctitatem vestram, universa fideliter litteris intimare dignemini: ut additamentum majus vel ipse animus, qui diversis rumoribus cruciatur, vel vires corporis ipsius, quæ jam extenuatæ sunt, de cohortatione vestra possint sentire. (*Et alia manu*), Deus vos incolumes custodiat (4), domini fratres.

Πώς οὖν τε τοῦτο γενέσθαι κατὰ Ἀθανασίου; ὃν γὰρ οὐ μόνον μία, ἀλλὰ καὶ δευτέρα σύνοδος πανταχόθεν συναχθεῖσα καλῶς ἐκαθάρισε, καὶ ἡ Ῥωμαίων δὲ ἐκκλησία μετ' εἰρήνης ἀπέλυσε, πῶς δυνάμεθα κατακρίναι; ἢ τίς ἡμᾶς ἀποδιξεται, εἰ ὃν παρόντα ἠγαπήσαμεν, καὶ εἰχομεν τῆ κοινωνία, τοῦτον ἴαν ἀποστραφόμεν ἄπόντα; οὐκ ἔστιν

(3) Baron. *congregatione*, rejecto in marg. *congregatione*, quod præferunt alii libri, et quidem concinnius.

(4) Clausulæ istius loco hæc apud Ferrerium legitur: *Deus te incolumem custodiat, domine frater charissime. Item ipse et mei memor esse digneris.* Ibi nempe hæc epistola ut uni Eusebio inscripta exhibetur.

(5) His dictis, utpote quæ ejusdem generis, cujus epistola sunt, quæque Liberii animum atque sententiam non secus atque illa patefaciunt, locum hic dandum esse duximus. Eandem ob causam et Liberii cum Constantio dialogum infra subjiciemus. Nempe statim ut Liberii legati cæterique confesores Mediolano in locum exilii profecti sunt, Constantius sperans se Liberii opera quamprimum omnes sibi conciliaturum, cum litteris et muneribus spadonem quemdam Eusebium nomine destinavit, ut blandiretur donis, litteris vero minaretur. Is Romam profectus, primum Liberio auctor erat, ut contra Athanasium subscriberet, cumque Arianis communicaret, id enim imperatorem velle, id ut faceret jubere: tum *ostensis muneribus, manusque Liberii contrectans aiebat, imperatori obtempera, et hæc accipe.* Quæ quidem spadonis verba secuta est Liberii responsio, quam ex Athanasii epistola ad solitarios, seu historia Arianorum ad monachos, n. 56, hic exhibemus.

(6) Quæ scilicet anno 342 sub Julio habita est quinquaginta constans episcopis. Secuta est anno 347 Sardienensis ex toto orbe congregata. Hanc excepit anno 349, Jerosolymitana, quæ Athanasium pariter insontem declaravit. Trium illarum synodorum litteras Athanasius apolog. cont. Arian. n. 21, 57 et 57, t. 1, p. 365, exscripsit. Nec dubium quin saltem duas priores Liberius hic commemoret.

οὗτος ἐκκλησιαστικὸς κανὼν, οὔτε τοιαύτην πόποτε παρὰ δόξιν ἐσχόμεν παρὰ τῶν πατέρων, τῶν καὶ αὐτῶν παραλαβόντων παρὰ τοῦ μακαρίου καὶ μεγάλου ἀποστόλου Πέτρου. ἀλλ' εἴπερ ἄρα μέλει τῷ βασιλεῖ περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, εἰ κελεύει λυθῆναι τὰ παρ' ἡμῶν περὶ Ἀθανασίου γραφέντα, λύσθω καὶ τὰ παρ' ἐκείνων κατ' αὐτοῦ γενόμενα, λύσθω δὲ καὶ τὰ κατὰ πάντων καὶ γενέσθω λοιπὴν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδος μακρὰ τοῦ παλατίου. ἐν ᾗ βασιλεὺς οὐ παρέστιν, οὐ κόμης παραγίνεται, οὐ δικαστὴς ἀπειλεῖ, ἀλλὰ μόνον ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἀρκεῖ, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων διάταξις. Ἐν οὕτως προηγουμένου, ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ πίστις σώζεται, καθὼς οἱ πατέρες ὤρισαν ἐν τῇ κατὰ Νίκαιαν συνόδῳ, οἱ δὲ τὰ Ἀρείου φρονούντες ἐκβάλλονται, καὶ ἡ αἵρεσις αὐτῶν ἀναθεματισθῆ καὶ τότε λοιπὸν κρίσεως γενομένης περὶ ὧν Ἀθανάσιος, καὶ εἰ τις ἕτερος ἐγκαλεῖται, καὶ περὶ ὧν ἐγκαλεῖσθαι καὶ αὐτοὶ οἱ μὲν ὑπεύθυνοι ἐκβάλλονται. οἱ δὲ καθαροὶ παθήσονται ἔχουσιν. οὐ γὰρ ὅσον τε συνόδῳ συναριθμηθῆναι τοὺς περὶ πίστιν ἀσεβοῦντας· οὐδὲ περὶ προκρίνεσθαι πράγματος ἐξετάσειν, τῆς περὶ πίστεως ἐξετάσεως. χρὴ γὰρ πρῶτον πᾶσαν περὶ τῆς πίστεως διαφωνίαν ἐκκόπτεισθαι καὶ τότε τὴν περὶ τῶν πραγμάτων ἐρευνᾶν ποιῆσθαι καὶ γὰρ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς οὐ πρότερον ἐθεράπευε τοὺς πάσχοντας, πρὶν ἂν δεῖξωσι καὶ εἴπωσιν ὅποιαν πίστιν εἶχον εἰς αὐτόν. ταῦτα παρὰ τῶν πατέρων ἐμάθομεν, ταῦτα ἀπάγγελον τῷ βασιλεῖ· ταῦτα γὰρ καὶ αὐτῷ συμφέρεει, καὶ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖ. μὴ ἀκούετω (Forle, ἀκούεσθω) καὶ Οὐράσιος καὶ Οὐάλλης· καὶ γὰρ ἐν τοῖς προτέροις μετενόησαν, καὶ νῦν λέγοντες, οὐκ εἰσὶ πιστοί.

A et ad communionem admisimus, absentem aversemur? Non est illud ecclesiastici canonis, nec talem unquam accepimus a patribus, qui et ipsi a beato et magno apostolo Petro acceperunt, traditionem. Sed si imperator ecclesiasticae pacis est studiosus, si jubet abrogari quae apud nos pro Athanasio scripta sunt; abrogentur pariter quaecumque ab illis adversus eum gesta fuerint, abrogentur et quae adversus omnes sunt acta: ac demum ecclesiastica synodus procul palatio cogatur, ubi nec imperator compareat, nec comes accedat, nec iudex comminetur; sed tantum Dei timor sufficiat cum apostolorum constitutione, ut cum primis ecclesiastica fides eo modo servetur, quo a patribus in Nicæna synodo definita est. Ejiciantur arianæ pravitatis sectatores, eorumque hæresis anathemate damnetur: ac tum demum de criminibus quæ Athanasio vel alii cuiquam inferuntur, nec non de iis quibus accusantur illi, iudicio facto, expellantur rei, et innoxii cum fiducia et securitate degant. Neque enim fas est synodo eos annumerari, qui fide impii sunt: neque alterius ejusque negotii inquisitionem inquisitioni fidei anteferri convenit. Primum quippe omnis de fide dissentio abscedenda: ac deinde excutienda alia negotia. Nam Dominus noster Jesus Christus aegrotos non prius curavit, quam ostenderent verbisque declararent quam erga se haberent fidem. Hæc a patribus didicimus, hæc imperatori renuntiā: ei enim et Ecclesiæ ædificationi hæc conducunt. Ne audiantur Ursacius et Valens: qui cum de rebus a se ante gestis penitentiam egerint, quidvis nunc dicant, C minime fide digni sunt (1).

DIALOGUS (2)

LIBERII EPISCOPI ROMANI ET CONSTANTII IMPERATORIS, TRIDCO ANTEQUAM LIBERIUS IN EXILIUM DEPORTARETER HABITUS.

(Anno 353.)

Α. Κωνσταντίος ὁ βασιλεὺς εἶπεν· Ἡμεῖς καὶ διὰ τὸν χριστιανὸν σε, καὶ ἐπίσκοπον τῆς ἡμετέρας πόλεως, ἄξιον ἐκρίναμεν, καὶ τοῦτο μετασταλόμενοι παρανοοῦμέν σοι, τῆς ἀπορρήτου ἀπουσίας τοῦ ἀνοσίου Ἀθανασίου τὴν κοινωνίαν ἀρνήσασθαι. Τοῦτο γὰρ ἡ οἰκουμένη εὖ ἔχειν ἐδοκίμασε, συνόδου τε ψήφισματι ἀλλότριον τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἔχειν. Λιβέριος ἐπίσκοπος εἶπε· Βασιλεῦ, τὰ ἐκκλησιαστικὰ κρίματα μετὰ πολλῆς δικαιοκρασίας γίνεσθαι ὀφείλει. διόπερ εἰ σου δοκῇ τῇ εὐσεβείᾳ, κρτῆριον συσταθῆναι κελεύσον· καὶ εἰ ὀρθεῖν Ἀθανάσιος ἄξιος καταδίκης, τότε κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τύπον, ἐξενεχθήσεται ἢ κατ' αὐτοῦ ψῆφος. οὐδὲ γὰρ ὅσον τε καταψηφισασθαι ἀνδρὸς, ὃν οὐκ ἐκρίναμεν.

(1) Addit Athanasius, eunuchum his verbis indignatum, obliumque se coram episcopo stare, graviter interminatum cum donis abuisse, tum rem perpetrasset quæ a christianis abhorreat; Saulis quippe praventionem imitatum, dona illa in martyrio Petri apostoli apposuisse: Liberium vero re comperta, graviter incensuisse adversus loci custodem, quod non prohibuisset hominem, et ipsa dona velut illicitum sacrificium projecisse.

(2) Cum nihil proficisset apud Liberium Eusebium eunuchus, mox Imperator Romanam litteras ad Praefectum misit, ut Liberium urbe subductum ad se transmitteret. Mandatum Constantii, ut Ammianus Marcell-

I. Iniqua fuit tum sententia tum subscriptio Athanasium damnantium.—Constantinus imperator dixit: « Nos, quoniam et Christianus es, et episcopus nostræ civitatis, idecirca te evocandum duximus, et admonendum, ut nefarie dementiae impii Athanasii communionem abjicias. Id enim æquum esse orbis terrarum censuit, eumque ab ecclesiastica communionem alienum esse synodali sententia decrevit. » Liberius episcopus dixit: « Judicia ecclesiastica, o imperator, summa cum æquitate fieri debent. Quare si placet pietati tuæ, iudicium constitui jube: et si quidem Athanasius condemnatione dignus videbitur, tunc secundum ecclesiastici ordinis formam in il-

linus, lib. xv, auctor est, perfecit Leontinus, qui præfecit Urbis munus anno 355, Julii 6, intuisse diat. Liberius vero Mediolanum missus, seu, ut loquitur Athanasius, hist. Arian. ad Monachos n. 39, tructus, sequentem cum imperatore dialogum anno 355, libente habuit. Hunc Theodorotus, lib. ii hist. eccl., c. 16, descripturus, cap. 15 ita præfatur: Jam vero celeberrimi Liberi pro veritate fiduciam et admirabiles sermones, quos coram Constantio habuit, scripto mandare libet. Descripti sunt enim a pris viris, ut idonei qui stimulent et excitent ad æmulationem verum divinarum studiosos.

lum sententia proferetur. Neque enim a nobis condemnari potest vir, quem non judicavimus (1). » Constantius imperator dixit : « Totus terrarum orbis de ejus impietate sententiam tulit ; et perinde atque ab initio temporis illudit. » Liberius episcopus dixit : « Quicumque subscripserunt, res gestas ipsi non (2) viderunt : sed propter gloriam ac metum, neve abs te ignominia afficerentur, subscripserunt. » Imperator dixit : « Quænam est gloria, quis metus, quæ ignominia ? » Liberius respondit : « Quicumque non diligunt gloriam Dei, si tua munera antepones, eum quem ipsi non viderant, nullo judicio prævio condemnarunt; quod alienum est a christianis. »

II. Athanasius absens judicatus est. — Imperator dixit : « Atque præsens judicatus est in concilio Tyri et omnes orbis terræ episcopi eum in concilio damnarunt. » Liberius dixit : « Nonquam ille præsens judicatus est. Quotquot enim tunc congregati Athanasium damnarunt, post illius e judicio discessum, absque ratione eum condemnarunt. » Eusebius eunuchus dixit : « In concilio Nicæno alienus a catholica fide (3) demonstratus est. » Liberius dixit : « Quinque (4) soli judicaverunt ex iis qui cum Ischyra navigarunt in Mareotem : quos quidem illi miserant, ut adversus accusatum acta conficerent. Ex iis qui tunc missi fuerant, ex hac luce migrarunt duo, Theognius scilicet et Theodorus : tres autem reliqui adhuc superstites sunt, nempe Maris, Valens et Ursacius. Contra hos, qui missi erant, Sardicæ eam ob rem lata est sententia. Qui postea in synodo (5) libellos obtulerunt, veniam poscentes ob acta quæ per calumniam una duntaxat parte præsentem adversus Athanasium in Mareote fecerant. Quos quidem libellos nunc in manibus habemus. Utris horum assentiri et communicare debemus, imperator? hisne qui cum prius condemnassent Athanasium, postea veniam petierunt; an illis qui nuper istos condemnarunt (Sardicæ)? » Epictetus episcopus (Centumcellensis) dixit : « Non fidei causa, nec pro defensione judiciorum ecclesiasticorum Liberius hodie verba facit, o imperator, sed ut apud Romanos senatores gloriatur, imperatorem a se esse superatum. »

III. Quo pacto Liberius Ecclesiæ paci consultum velit. — Imperator Liberio dixit : « Quota pars es orbis terrarum, ut tu solus homini impio suffragari velis, et orbis ac mundi totius pacem dissolvas? » Liberius dixit : D

(1) Qui recolent quod Julius epist. 1, n. 22 scribit, hanc scilicet e se consuetudinem, ut si quid suspicionis in Alexandrinæ orbis episcopum cadat, primum ad Romanam ecclesiam scribatur, ac deinde quod iustum est decernatur, et hic Liberium, et infra, ubi eandem non condemnandi Athanasii causam repetit, ad eam consuetudinem respicere suspicabuntur. Forte etiam hic papa simpliciter non iudicatum ait Athanasium, quia nullo hactenus legitimo iudicio fuerat condemnatus.

(2) Non solum non viderunt qui Mediolani in Athanasium subscripserunt, sed ne i quidem qui Tyri eum condemnarunt : quos Julius epist. 1, n. 9, sic alloquitur : Si vestris litteris (contra Athanasium) fidem haberi postulatis, consentaneum est et iis qui pro

Κωνσταντίος ὁ βασιλεὺς εἶπε· Πᾶσα ἡ οἰκουμένη καταψηφίσαντο περὶ τῆς ἀνοσιότητος αὐτοῦ, καὶ ὡς ἐξ ἀρχῆς τὸν καιρὸν διαπαίξει. Λιβερίος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ὅσοι ὑπέγραψαν, οὐκ αὐτόπται τῶν γεγενημένων ἦσαν, ἀλλὰ διὰ δόξαν, καὶ φόβον, καὶ ἀτιμίαν τὴν παρὰ σοῦ ὁ βασιλεὺς· Τί ἐστι δόξα καὶ φόβος, καὶ ἀτιμία; Λιβερίος· Ὅσοι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀγαπῶσι, τὰς παρὰ σοῦ μᾶλλον δωρεὰς προτιμήσαντες, ἢ μὴ τοῖς ὄψεσιν εἶδον, οὐ κρίναντες καταδίκασαν· ὅπερ ἐστὶν ἀλλότριον χριστιανῶν.

Β'. Ὁ βασιλεὺς· Καίτοι κέκριται κατὰ πρόσωπον ἐν τῇ γενομένῃ συνόδῳ ἐν Τύρῳ, καὶ ἐν τῇ συνόδῳ καταψηφίσαντο πάντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς οἰκουμένης. Λιβερίος· Οὐδέποτε κατὰ πρόσωπον κέκριται ὁ ἄνθρωπος, ὅσοι γὰρ τότε συνελθόντες καταψηφίσαντο αὐτοῦ, ἀναχωρήσαντος Ἀθανασίου ἐκ τοῦ κριτηρίου. καταψηφίσαντο ἀλόγως. Εὐσέβιος ὁ εὐνοῦχος εἶπεν· Ἐν τῇ συνόδῳ κατὰ Νίκειαν ἀλλότριος ἀπεδείχθη τῆς καθολικῆς πίστεως. Λιβερίος· Πέντε μόνον ἔκριναν τῶν συμπλευσάντων αὐτῷ ἐν τῷ Μαρεώτῃ, οὓς ἀπέστειλαν κατὰ τοῦ ἐγκαλουμένου συστήσασθαι κατ' αὐτοῦ ὑπομνήματα. ἀπὸ τούτων τοίνυν τῶν ἀποσταλέντων, οἱ δύο τεθνήκασιν, Θεόγνιος καὶ Θεόδωρος· οἱ δὲ λοιποὶ τρεῖς ζῶσι, τούτεστι Μάρης καὶ Οὐάλης καὶ Οὐρσάκιος. ἀπὸ τούτων τῶν ἀποσταλέντων κατὰ Σαρδικίην τοῦ πράγματος τούτου ἐνεκα συνεκροτέτο ψῆφος· οἱ ἐν τῇ συνόδῳ βιβλία ἐπιδεδώκασιν, συγγνώμην αἰτούντες, ἐφ' οἷς ἐν τῷ Μαρεώτῃ κατὰ συγκοφαντίαν ἐκ μονομυροῦς συνεστήκασιν κατὰ Ἀθανασίου ὑπομνήματα. ἃ τινὰ βιβλία αὐτῶν νῦν ἔχομεν μετὰ χεῖρας· τίνα τούτων δεῖ πείθεσθαι ἡμᾶς βασιλεῦ, κοινωνεῖν; τοῖς πρότερον καταψηφισαμένοις, καὶ ἐν δευτέρῳ συγγνώμην αἰτήσαντι, ἢ τοῖς νῦν τούτων καταψηφισαμένοις; Ἐπίκτητος ἐπίσκοπος εἶπε· βασιλεῦ, οὐ πίστεως ἐνεκεν σήμερον, οὐδέ κριμάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀντιποιοῦμενος Λιβερίος τὸν λόγον ποιεῖται, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἐν Ῥώμῃ συγκλητικῶς καυχήσῃται, ὡς συλλογισάμενος τὸν βασιλέα.

Γ'. Ὁ βασιλεὺς εἶπε Λιβερίῳ· Πόστον εἶ μέρος τῆς οἰκουμένης, ὅτι σὺ μόνος συναίρη ἄνθρωπῳ ἀνοσίῳ, καὶ τῆς οἰκουμένης τὴν εἰρήνην καὶ ὅλου τοῦ κόσμου λύεις; Λιβερίος· Οὐ διὰ τὸ εἶναι με μόνον, ὁ τῆς πίστεως ἔλατ-

illo scripserunt fidem non abnegare : maxime quia vos de iis quæ procul a vobis gesta sint scribitis. etc.

(3) Liberius ad absurdam adeo intercessionem, ut et infra ad alteram Epicteti non absurdum respondere dedignatus eis qui de religione disputant, temporis in tricis supervacaneis non terendi exemplum præbuit.

(4) Si nullum est mendum in Alexandrinæ synodi ex istola apud Athanasium apolog. cont. Arian., n. 13, sex iudicasse dicendi sunt, atque infra nominati est addendus Macedonius. Sed neque is inter eos, qui in Sardicensi synodo nominati damnantur, recensetur.

(5) Apud ipsam urbem Mediolanum habita, ut ipsi Valens et Ursacius epist. vii ad Julium declarant.

τοῦται λόγος· καὶ γὰρ κατὰ τὸ παλαιόν, τρεῖς μόνοι εὐ-
ρίσκονται ἀντιστάσαντες προστάξει. Εὐσέβιος εὐνοῦχος
εἶπε· Τὸν Βασιλέα ἡμῶν Ναβουχοδονόσορ ἐποίησας; Λι-
βήριος εἶπεν· Οὐχί, ἀλλ' οὕτως ἀλόγως καταδικάζεις ἄν-
θρωπον, ὃν οὐκ ἐκρίναμεν. ἀλλὰ κἀγὼ ἀξιῶ πρότερον
οἰκουμένην ὑπογραφήν προχωρῆσαι, βεβαιώσαν τὴν
πίστιν τὴν κατὰ Νίκαιαν ἐκτεθειῶσαι· Ἐν οὕτως ἀνακλη-
θέντων τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἀπὸ τοῦ ἔξορισμοῦ, καὶ ἀπο-
κατασταθέντων τοῖς ἰδίοις τόποις, εἰ ὀφθείησαν οἱ νῦν
θορυβοῦς ἐγγενῶντες ταῖς ἐκκλησίαις, συγκραταθήμενοι
τῇ ἀποστολικῇ πίστει, τότε ἐπὶ τὴν Ἀλεξανδρέων οἱ
πάντες ἀπαντήσαντες, ἐνθα ὁ ἐγκαλούμενος καὶ οἱ ἐγκα-
λοῦντές εἰσι, καὶ ὁ ἀντιποιοῦμενος αὐτῶν, ἐξετάσαντες
τὰ περὶ αὐτῶν συμπεριενηχθώμεν. Ἐπίκτιτος ἐπίσκοπος
εἶπεν· Ἄλλ' ὁ δρόμος τῶν δημοσίων οὐχ ὑποστήσεται
τὴν χρεῖαν τῆς τῶν ἐπισκόπων παροδοῦ. Λιβήριος· Οὐ
χρεῖαν ἔχει τὰ ἐκκλησιαστικά δημοσίου δρόμου. αἱ γὰρ
ἐκκλησίαι ἱκαναὶ εἰσι εἰς τῆς θαλάσσης διαπέμψασθαι
τοὺς ἑαυτῶν ἐπισκόπους.

Δ'. Ὁ Βασιλεὺς· τὰ ἤδη τύπον ἐσχηκότα, ἀναλύσθαι
οὐ δυνατόν ἐστι· τῶν γὰρ πλείονων ἐπισκόπων ἡ ψῆφος
ἰσχύειν ὀφείλει. σὺ μόνος εἰ ὁ ἀντιποιοῦμενος τῆς φιλίας
τοῦ ἀνοσίου ἐκείνου. Λιβήριος εἶπεν· Βασιλεῦ οὐδὲ ποτε
ἠκούσαμεν μὴ παρόντος τοῦ ἐγκαλουμένου, κριτοῦ ἀνο-
σιώτατα καταγγέλλοντος, ὡς ἰδίαν ἔχθραν εἰσφέροντος
πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Βασιλεὺς· Πάντας μὲν κοινῶς
ἠδίκησεν, οὐδένα δὲ οὕτως ὡς ἐμέ. ὅς τις μὴ ἀρκεσθεῖς
ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ μισητοτέρου μου ἀδελφοῦ, οὐδὲ τὸν μα-
καρίτην Κωνσταντα ἐπαύσατο παροξύνων εἰς ἡμετέραν
ἔχθραν, εἰ μὴ ἡμεῖς πλείονι ἡμερότῃ ὑπηρέγαμεν τὴν
τοῦ παροξύνοντος καὶ τοῦ παροξυνόμενου βροχήν. οὐδὲν
δέ μοι τοιούτου κατόρθωμα, οὐδὲ τὸ κατὰ Μαγνέντιον καὶ
Σιλβανόν, ὡς τοῦ μαρτοῦ ἐκείνου περιαιρουμένου τῶν ἐκ-
κλησιαστικῶν πραγμάτων. Λιβήριος· Μὴ διὰ τῶν ἐπισκό-
πων ἀμύνου τὴν ἔχθραν Βασιλεῦ. αἱ γὰρ χεῖρες τῶν ἐκ-
κλησιαστικῶν εἰς τὸ ἀγιάζειν εὐκαλεῖν ὀφείλουσιν. ὅθεν,
εἰ σοι δοκεῖ, κέλευσον ἀνακληθῆναι τοὺς ἐπισκόπους εἰς
τοὺς ἰδίους τόπους. καὶ εἰ ὀφθείησαν ὁμόφρονες τοῦ σῆ-
μερον ἀντιποιοῦμενος τῆς κατὰ Νίκαιαν ἐκτεθείσης ὀρθο-
δόξου πίστεως, τότε συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἴδιοι ἐπὶ
εἰρήνης τοῦ κόσμου, ἵνα μὴ τὸν μὴ ἀμαρτήσαντα ἄνδρα
χαραχθῆναι δοκιμασθῇ. Ὁ Βασιλεὺς· Ἐν ἐστὶ τὸ ζητού-
μενον. Βούλομαι γὰρ σε ἀσπασάμενον τὴν πρὸς τὰς ἐκ-
κλησίας κοινωνίαν, πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἀποστελεῖται. διὰ
τοῦτο πείσθητι τῇ εἰρήνῃ, καὶ ὑπογράψας ὑπόστρεψον εἰς
τὴν Ῥώμην. Λιβήριος· Ἦδη τοῖς ἀδελφοῖς τοῖς ἐν Ῥώμῃ
ἀπεταξάμενοι. μείζους γὰρ εἰσι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοί,
τῆς ἐν Ῥώμῃ διατριβῆς. Ὁ Βασιλεὺς· Οὐκοῦν τριῶν ἡμε-
ρῶν ἔχεις σκέψως διάστημα, εἰ βούλει ὑπογράψας
ὑποστρέψαι εἰς τὴν Ῥώμην, ἢ ἐννοῆσαι ἐν ποίῳ τόπῳ με-
τατεθῆναι βούλει. Λιβήριος· Τὸ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἢ
μηνῶν διάστημα οὐ μετατίθησι λογισμὸν· ὅθεν ὅπου βούλει
ἀπόστειλόν με.

velis, aut ad cogitandum quem in locum cupias deportari. » Liberius dixit : « Trium dierum vel mensium intervallum non mutat sententiam : quocirca mitte me quo voles. »

(1) Hanc calumniam Athanasius apolog. ad Constantium pluribus depellit, ab eaque sese purgare n. 3 incipit in hunc modum : *Ex ista manu, ut ab Apostolo didici, Deum testem adveco in animam meam, et, ut in historiis Regum scriptum habetur, testis est*

« Etiam si olivissim, fidei causa non ideo minuitur : nam et olim tres tantum reperti sunt, qui regis mandato resisterent. » Eusebius eunuchus dixit : « Imperatorem nostrum Nabuchodonosor facis ? » Liberius dixit : « Nequaquam, sed tu temere hominem condemnas, quem non judicavimus. Ego vero postulo ut primum generalis præcurrat subscriptio, quæ fidem Nicææ expositam confirmet : deinde ut revocatis ab exilio fratribus nostris, et in sedes suas restitutis, alii, qui tumultus in ecclesiis nunc excitant, visi fuerint apostolicæ fidei consentire, tunc universi Alexandriam convenientes, ubi et accusatus et accusatores sunt, et defensor eorum, examinata illorum causa, concordem sententiam proferamus. » Epictetus episcopus dixit : « Verum cursus publicus haud quaquam sufficere episcoporum subvectioni. » Liberius dixit : « Ecclesiastica negotia non indigent publico cursu ; ecclesiæ enim episcopus suos ad mare usque perdere suis sumptibus facile possunt. »

IV. *Non accusandus absens. Indignum est episcopo privatas vindicare principis inimicitias.* — Imperator dixit : « Quæ jam formam exceperit, ea resolvamplius non possunt : valere enim debet plurium episcoporum sententia. Tu solus es, qui impii illius amicitiam retineas. » Liberius dixit : « Nunquam audivimus, imperator, judicem absenti reo impietatem objicere, quasi privatas inimicitias cum eo gerat. » Imperator dixit : « Omnes quidem ille in commune affectu injuria, neminem tamen aequè ac me, qui non contentus exitio fratris mei majoris natu, etiam felicitis memoriæ Constantem ad suscipiendis nobiscum inimicitias (1) incitare nunquam destitit : nisi nos majori mansuetudine incitantis et incitati impetum sustinuissemus. Nullam itaque victoriam tanti facio, ne illam quidem quam de Magnentio retuli ac de Silvano, quanti ut hic sceleratus ab Ecclesiæ administratione submoveatur. » Liberius dixit : « Noli, imperator, inimicitias tuas per episcopos vindicare. Ecclesiasticorum enim manus ad sanctificandum et benedicendum vacare debent. Jube igitur, si placet, ut episcopi ad proprias sedes revocentur, et si visi fuerint consentire cum illo qui fidem orthodoxam Nicææ olim expositam tuetur, tunc in unum convenientes, paci orbis terrarum provideant ; ne virum qui nihil deliquit, notatum esse comprobetur. » Imperator dixit : « Unum est quod quaeritur : te namque, ubi ecclesiarum communionem amplexus fueris, Romam remittere volo. Assentire igitur paci, et subscribe, atque ita Romam revertere. » Liberius dixit : « Fratribus, qui Romæ sunt, jam vale dixi. Potiores enim sunt ecclesiasticæ leges, quam domicilium Romæ. » Imperator dixit : « Ergo trium dierum spatium habes ad deliberandum utrum subscribens Romam redire velis, aut ad cogitandum quem in locum cupias deportari. » Liberius dixit : « Trium dierum vel mensium intervallum non mutat sententiam : quocirca mitte me quo voles. »

Dominus, testis et Christus ejus (quod et mihi quæso dicere concedas), me nunquam de tua pietate in malam partem verba fecisse apud fratrem tuum beatæ memoriæ Constantem piissimum augustum, neque illum, ut calumniantur isti, in te concitasse.

V. *Munera sibi lata respuit.*— Biduo post imperator, cum Liberium accivisset, et is de sententia non decederet, eum Bercæam, Thraciæ urbem, relegari præcepit. Cumque egressus esset Liberius, imperator quingentos ei solidos misit ad sumptus faciendos. Liberius vero dixit ei qui attulerat : « Abi, redde hos imperatori; opus enim his habet ut præbeat militibus suis. » Similiter et Augusta totidem ei misit. Liberius dixit : « Redde hos imperatori; hisce enim opus habet ad stipendium militum. Quod si imperator his opus non habet, det Auxentio et Epicteto, his enim opus habent. » Cum igitur ab his nolisset accipere, Eusebius eunuchus alios ei attulit. Cui Liberius dixit : « Ecclesias orbis terrarum vacuas ac desertas fecisti, et mihi tanquam noxio elemosynam affers : abi, et primum christianus fias (1). »

EPISTOLA (2)

LIBERII PAPÆ AD ORIENTALES.

(Anno Christi 357.)

Se ab Athanasii defensione destitisse, pacem vero cum ipsis habere, ac fidem Sirmii expositam sibi a Demophilo oblatam suscepisse. Laborent et ipsi ut ab exilio dimittantur.

Dilectissimis fratribus (3) presbyteris et coepiscopis Orientalibus salutem.

I. Pro deifico timore sancta fides vestra Deo cognita est et hominibus bonæ voluntatis. Sicut lex loquitur : *Justa iudicate, filii hominum* (Psal. LVII, 2), ego Athanasium non defendo : sed quia suscepit

(1) His adjungit Theodoretus : *Et post triduum relegatus est, cum nihil accepisset.*

(2) Epistolam hanc cum duabus subsequentibus nobis transmisit Hilarius fragm. VI, n. 5 et seqq. Easdem Baronius ex duplici collectionis, ut vocat, Cresconianæ exemplari ad annum 357, n. 34 publicas fecit. Has autem in prædictam collectionem, cujusvis sit, non aliunde nisi ex Hilariano opere translatis fuisse, ipsemet Hilarii vel interpositæ vel subjectæ notæ, quas Baronius in suis exemplaribus offendisse se in secundis editionibus lassus est, palam faciunt. Tempus, quo tres illæ epistolæ scriptæ sunt, satis indicat Athanasius in historia Arian. ad monachos, n. 41, ubi ait : *Liberius extorris factus, post biennium denique fractus est, minisque mortis perterritus subscripsit Theodoretus quoque lib. II, c. 17, ubi Liberii lapsum, si non ignoravit, prorsus dissimulat, eum postquam exul duos annos exegisset, petentibus nobilitum Romanorum conjugibus in urbem revocatum esse tradit. Liberium autem anno 355 labente relegatum esse superius probatum est. Illa igitur litteræ circa exitum anni 357 consignandæ. Eas epistolis ad Constantium scriptis paulo posteriores existimat vir eruditus; sed si additamentum admittatur, quod in epistola XI, n. 2, ex mss. fide supplemus, in confesso esse debet unum eundemque Fortunatianum cum epistolæ hujus x exemplar., tum Liberii ad Constantium litteras simul perulisse. Et probabile quidem est, Imperatorem illum in Pannonia tum exitisse, atque Ursacium, Valentem et Germinium in illius fuisse Comitatu. Quod si ita est, etiam quæ sequitur ad hos Arianæ factionis antesignanos Liberii epistola, per eundem Fortunatianum transmissa commode intelligitur. Porro in hoc toto negotio, ut Athanasius loco mox citato observat, comprobatur tum violentia Arianorum, tum Liberii in hæresim illum odium ejusque pro Athanasio suffragium, quam diu liberam habebunt voluntatis suæ potestatem. Nam quæ*

Ε. Καὶ ὁ βασιλεὺς, μετὰ δύο ἡμέρας κληθέντος Λιβερίου, καὶ μὴ μετατεθέντος τοῦ λογισμοῦ, εἶπεν ἐξορισθῆναι εἰς τὴν Βέρκαιαν τῆς Θράκης ἐκβάντος δὲ Λιβερίου, ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε πεντακοσίους ὀλοκοτίνους αὐτῷ εἰς δαπάναν. Λιβέριος εἶπε τῷ κομίσαντι· Ἀπελθε, δὸς αὐτὰ τῷ βασιλεῖ, χρεῖαν γὰρ ἔχει δοῦναι τοῖς στρατιώταις αὐτοῦ. Ὁμοίως καὶ ἡ βασίλισσα ἐπέμψεν αὐτῷ τὰ αὐτά. Λιβέριος εἶπεν Ἀπόδος αὐτὰ τῷ βασιλεῖ· χρεῖαν γὰρ αὐτῶν ἔχει εἰς τὴν τῶν στρατῶν ἐξοδίσαι. Ἐὰν δὲ μὴ χρεῖαν ἔχη ὁ βασιλεὺς, δότω αὐτὰ τῷ Αὐξεντίῳ καὶ Ἐπακτίῳ· χρεῖαν γὰρ ἔχουσιν τούτων. Ὡς δὲ παρ' αὐτῶν οὐκ ἔλαβεν, Εὐσεβίος ὁ εὐνούχος προσφέρει αὐτῷ ἑτέρους. Λιβέριος δὲ εἶπεν αὐτῷ· Τὰς ἐκκλησίας τῆς οἰκουμένης ἡμῆμωσας, καὶ ὡς καταδίκην ἐλεημοσύνη μοι προσφέρεις. Ἀπελθε, πρῶτον γενοῦ χριστιανός.

B illum bonæ memoriæ Julius episcopus decessor meus, verebar ne ab aliquo prævaricator judicaret. At ubi agnovi, quando Deo placuit, juste vos illum condemnasse, mox consensum commodavi sententiis vestris, litterasque super nomine ejus (4) per fratrem nostrum Fortunatianum (5) dedi perferendas ad imperatorem Constantium. Itaque amoto Athanasio (6) a communionem omnium nostrum, cujus nec epistolia a me suscipienda sunt, dico me cum omnibus vobis et cum universis Orientalibus episcopis seu per universas provincias pacem et unanimatem habere.

II. Nam ut verius sciatis me (7) vera fide per hanc epistolam ea loqui, dominus et frater meus coamu-

C tormentorum vi præter priorem sententiam eliciuntur, ea non reformidantium, sed vexantium sunt placita.

(3) Apud Baron. fratribus et episcopis.

(4) In mss. ut et apud Baron. hic adjungitur, *id est de condemnatione ipsius*; quod ex Hilarii interpretatione insertum Nicolaus Faber judicavit. Et Liberius quidem epist. 5, n. 1, et epist. 11, n. 1 et 2, rursus suas de nomine ipsius ac super nomine ejus litteras nulla interpretatione adhibita commemorat. In his autem locis τὸ *nomen* personam potius vel causam, quam condemnationem, per se sonat. Certe de condemnatione hoc vocabulum nemo interpretetur in eo quod idem Liberius epist. 12, n. 2, scribit, *se de contentione illa a nomine Athanasii recessisse*. His affine est quod Zozimus papa, apud Augustinum lib. II, contra duas epist. Pelag., c. 4 ad Coelestium ait : *Illam omnia damnas quæ jactata sunt de nomine tuo; quodque Augustinus mox subdit : Inter cætera autem quæ de nomine ejus jactata fuerant. Et post pauca : Quomodo ergo quæ de nomine ejus jactata sunt . . . se damnasse respondit?*

D (5) Non alio, sed eodem tempore. Neque vero summis pontificibus id insolens est, ut cum plures litteras de eadem re ad diversos scribunt, eos ad quos scribunt et quorum interest, de cæteris simul datis eadem loquenti ratione moneant. Is Fortunatianus Aquileiensis episcopus Hieronymi de script. eccl. c. 107, judicio, *in hoc habetur detestabilis, quod Liberium Romanæ urbis episcopum pro fide ad exilium pergente prius sollicitavit ac fregit, et ad subscriptionem hæreseos compulit.*

(6) Apud Baron., *amoto Athanasio, super quo statuta omnium vestrum cum sede apostolica suscipienda sunt, dico, etc.*, mox vero *unitatem, non unanimatem.*

(7) Apud eundem, *veram fidem per epistolam meam proloqui.* Post verbum loqui, seu proloqui, orationis int. gritas postulat, quam proposuit, aut quid simile.

nis Demophilus, qui dignatus est pro sua benevolentia fidem (1) vestram et catholicam exponere, quæ Sirmio, a pluribus fratribus et coepiscopis nostris tractata, exposita et (2) suscepta est ab omnibus qui in præsentia fuerunt, hanc ego libenti animo suscepi, in nullo contradixi, consensum accommodavi; hanc sequor, hæc a me tenetur. Sane petendam credidi sanctitatem vestram, quia jam pervidetur in omnibus me vobis consentaneum esse, dignemini communi consilio ac studio laborare, quatenus de exilio jam dimittar, et ad sedem, quæ mihi divinitus credita est, revertar (3).

(1) Ita codex Pith. At exemplaria Baron. et Sirm., *veram fidem*.

(2) Inter verbum *suscepta est*, et id quod sequitur, Hilarius inseruit, *Hæc est perfidia ariana: hoc ego notavi, non apostata: Liberius sequentia*. Quæ nota fulti eruditi nonnulli existimant, eam a Liberio susceptam esse fidei formulam, non quæ Sirmii anno 351, contra Photinum scripta, sed quæ anno 357, in eadem urbe Osii nomine vulgata est: cum hanc Hilarius lib. de synodis, n. 10. non alio nisi *blasphemiam* nomine tertio nunciet, et contra formulam adversus Photinum conscriptam excusare videatur. At advertent, quæso, non hic ab Hilario dici: *Hæc est blasphemiam Osii et Potamii*, sed: *Hæc est perfidia ariana*. Deinde recolant quod idem sanctus confessor, lib. in Constant. n. 24, adstruit: *Quidquid præter fidem unum est, perfidia, non fides est*, adeoque et primam Sirmiensis, utpote quæ propter Nicenam est, non fidem, sed perfidiam ab illo existimari. Neque secum pugnat plus præsol, cum hæc Orientalibus Dei filium non jam ex nihilo, sed substantia Patris similem prædicantibus, ac veram fidem tamen nondum profitentibus, ad eam tamen propius accedentibus, ejuque revocandæ sibi afferenti us gratulatur: illinc Liberium a fidei Nicenæ defensione recedentem, et ad Orientalium placita suscipienda deficientem, perfidiam insinuat. Porro hæc fuit *perfidia ariana*: quia Liberius fidem suscepisse se testatur sibi expositam a Demophilo; qui quidem ex his erat, qui homœusion hæretice intelligere, et de quibus Hilarius lib. de Synod. n. 74, ait: *Nec me fallit, f. c. quosdam esse, qui similitudinem confitentis, æqualitatem negant*. Eo quippe intellectu homœusion suscepisse censetur, quo hanc vocem intelligebat qui ipsi aut fuerat ut illam susciperet: quemadmodum postea Arimienensis synodi patres, ubi fidei sibi ab Ariano oblatae etsi catholice mente subscripserunt, consubstantialitatisque consenserunt sibi, veluti Ariam atque orthodoxæ fidei desertores, Hieronymo teste, ubique audiverunt.

Sed ut certo sciamus, primam Sirmiensis formulam secundam Liberius subseripserit, qui orientales dicantur, quamque hi fidem profiterentur, expendendum: nam Liberius Orientalium fidem, pacem atque communionem suscepisse se idem idem repetit. At qui Hilarius toto in libro de Synodis Orientales vocat, non qui Sirmiensis blasphemiam, anno 357, conscripserunt, sed qui fidem Antiochiæ, anno 341, Sardicæ seu potius Philippopolis, anno 347, et Sirmii, anno 351, expositam amplectentes, tandem An yrie, anno 358, prædictæ blasphemiam vehementer avversati sunt, atque ejus auctores ad illam supprimendam continuo coegerunt. Ergo Liberius Orientalium fidem Sirmii expositam suscepisse se dicens, non hanc blasphemiam, sed fidem adversus Photinum conscriptam indicat. Præterea Sirmiensis blasphemiam auctores nulli alii ab Hilario, lib. de Synod. n. 11, nominantur, nisi Valens, Ursacius et Germinius; quibus et adde, si lubet, Osium et Potamium, quam-

EPISTOLA (4).

LIBERII PAPÆ AD URSACIUM, VALENTEM ET GERMINIUM.
(Anno 357, sub liæ.)

Se ab Athanasii communionem esse separatam, et cum Orientalibus necnon cum Auxentio et Epicteto pacem habere. Ut ipsum ad ecclesiam suam a Constantio remitti curent.

Liberius de exilio Ursacio, Valenti et Germinio.

I. Quia scio vos filios pacis esse, diligere etiam concordiam et unitatem Ecclesiæ catholicæ; ideo non aliqua necessitate (5) compulsus, Deo teste dico, sed pro bono pacis et concordie, quæ martyrio præponitur, his interim convenio vos, domini (6)

vis ibi ab his, non quia composuerint, sed quia subseripserint, conscripta dicatur. Ad vero Liberius primum scribens Orientalibus, ipsorum se fidem suscepisse ac sequi divertis verbis declarat: deinde distinctis litteris ad Ursacium, Valentem et Germinium missis, cum nihil omittat quo eorum sibi gratiam conciliet, nec verbo tamen sese fidei formulæ, quæ ipsis presentibus apud Sirmium tractata et discussa dicitur, assensum præhuisse significat. In his enim hoc unum maxime affectat, ut descriptis ad Orientales litteris, ac de pace cum illis imitatio certiores fiant. Ei ergo fides, quam Orientales, etsi non eodem sensu, vulgo profitebantur; non ei quam tres Occidentales episcopi emiserant, quæque plurimum Orientalium studio statim proscripta atque suppressa est, Liberius assensit. Plura argumenta, quibus hanc papam primæ tantum Sirmiensis formulæ subscripsisse colligitur, quia copiose apud Hilarium in hunc ipsum locum tractata sunt, referre superædeo.

(3) Ad ceteram epistolæ subjicitur hæc Hilarii nota: *Perfidiam autem apud Sirmium descriptam, quam dicit Liberius catholicam, a Demophilo sibi expositam, hi sunt qui conscripserunt, Narcissus, Theodorus, Basilus, Eudoxius, Demophilus, Cecropius, Silvanus, etc. omnes hæretici*. Quos omnes Sirmiensis blasphemiam auctores vel fautores nemo rerum tunc temporis gestarum non rudis suspicietur, cum acerrimi ejus adversarii nominati Basilus et Silvanus existerint.

(4) Hanc Baronius ad annum 357, n. 53, ut genuinam admittit: sed postmodum in appendice pag. 75, sententia retractata, falsa depravati loci interpretatione seductus, ut nota b. ostenditur, adulterium esse voluit, et ab his ipsis, qui alteram supposuerant, quam in appendicem amandavimus, collectam. Postremam huic sententiæ Binus subscribit, nec repugnat Labbeus. Verum eadem in hanc, ut in superiorem, Hilarii notam, quibus an-thema prævaricatori pariter dicit, an-ligere non sinuit, quin unum utriusque parentem crediderit. Et vero quid tum opus erat flevis litteris, cum abundarent sincere, quibus Liberius Athanasium damnabat? Is Romæ revisende impatiens, Orientium operam implorasse non contentus, etiam Ursacii, Valentis et Germinii, qui plurimum apud imperatorem poterant, et, ut videatur, in ejus tam comitatu versabantur, favorem sibi captandum duxit.

(5) Adversus Athanasium, ut ex Athanasio ipso in historia Ariani ad Monachos, n. 41, jam observavimus: Liberius *invis mortis perterritus subscripsit*: adeoque minime libere. Suspicio est hanc ab eo clausulam non tam nutu suo quam eorum a quibus evictus atque territus est, adjectam esse: ita ut illi acciderit, quod postea Vigilio papæ, qui cum Constantinopoli detentus multa violenter pateretur, Gallicarum et Scythiæ episcopis scribere nihil permisit est, nisi quod Justiniano imp. arrideret.

(6) Apud Baron. *domini mei charissimi*. Nostra lectio magis consentanea est Liberii stylo. Nam in tribus

fratres charissimi. Cognoscat itaque prudentia vestra Athanasium, qui Alexandrinæ ecclesiæ episcopus fuit, priusquam (1) ad comitatum sancti imperatoris secundum litteras Orientalium episcoporum (*adde*, scriberem, aut quid simile), et ab ecclesiæ Romanæ communionem separatus est (*leg.* separatam esse), sicut (2) teste est omne presbyterium Romanæ ecclesiæ. Sed hæc causa fuit, ut tardius viderer de nomine ipsius litteras ad fratres nostros Orientales dare, ut legati (3) mei, quos ab urbe Roma ad comitatum direxeram, seu episcopi qui fuerant deportati, et ipsi una cum his, si fieri posset, de exilio revocarentur.

II. Et hoc etiam scire vos volo, quod fratrem Fortunatianum petii, [ut litteras meas (4) ad clementissimum imperatorem perferat, quas ad orientales episcopos feci, ut scirent ipsi una secum Athanasii

epist. ad Eusebium supra citatis constanter legere est, *domine frater charissime, non domine mi charissime.*

(1) Tres in hunc locum suppetunt diversæ lectiones: quibus diu diligenterque ponderatis, mendosam quam ex archetypo Pith. Nicolaus Faber eliderat, duabus aliis, quæ integriores videntur, sed interpolationis suspitione non vacant, præferendam duximus. Quomodo autem hæc resarciri valeat, e latere ipsius annotavimus. Alteram Baronius sic exhibet: *Priusquam ad comitatum sancti imperatoris pervenissem, secundum litteras Orientalium episcoporum ab ecclesiæ Rom. communionem esse separatam.* In qua quidem ad orationis integritatem nihil desiderandum: sed verbum *pervenissem*, quod ille addidisse videtur de suo, cum historica veritate componi non potest; adeo ut idem Cardinalis annalium tomum tertium recognoscens, propter unum illud verbum, quod nulla veterum codicum auctoritate additum fuisse tum forte oblitus fuerat, totam epistolam, quam suo loco inseruerat ut genuinam, in ejusdem tomii appendice rejecerit ut spuriam. Certe ex hujusmodi lectione sequitur, ut epistola ista non minus suppositionis arguenda sit quam altera, in qua Liberius initio pontificatus sui Athanasium damnasse fingitur. Sed istud pro certo ponenti querendum superest, an verbum *pervenissem* cum subnexis coherere ullo modo valeat. In subnexis enim tempus, quo Liberii legati Lucifer, Pancratius et Hilarius, necnon episcopis Eusebius, Dionysius alique in exilium deportati fuerant, notari manifestum est. Atqui circa ea Liberii tempora, quibus ille pontifex Athanasium damnasse in supposititia epistola fingitur, nec legati nec episcopi illi exulsi erant. Ad aliud igitur tempus pertinet istud, *priusquam ad comitatum.* Ad quod, quæro, nisi ad illud, quo Liberius ut et sibi et aliis ob eandem causam relegatis ab exilio revertendi copii fieret, laborabat? Hinc Baronii correctio, eaque ut ice nixa censura, qua epistolam istam fictitiam putat, probari prorsus nequit.

Tolerabilior est nec penitus respuenda lectio, quam olim Jac. Sirmundus e Remigiano exemplari, quod nancisci nobis non licuit, collegit in hunc modum: *Athanasium, qui Alexandrinæ ecclesiæ episcopus fuit, a me esse damnatum priusquam ad comitatum sancti Imperatoris litteras Orientalium destinarem episcoporum, et ab ecclesiæ Romanæ communionem esse separatam.* Et eam quidem in nova operum Hilarii editione prætulimus, non ut indubitam, sed ut quæ locum medica manu egentem utcumque sanatum exhiberet. Restat tamen scrupulus de eo quod ibi Liberius Orientalium litteras ad Comitatum destinasse dicitur, cum hoc ipse et aliis in litteris taceat, et huic lectioni neque Pithæanus, neque Baroniani

A communionem me esse separatam. Quas credo quod pietas ipsius pro bono pacis gratulanter (5) accipiet. Quarum exemplar etiam Hilario imperatoris fideli direxi. Pervideat charitas vestra, hæc me benigno et innocenti animo gessisse. Quapropter his litteris meis convenio vos et adjuro per Deum omnipotentem, et Christum Jesum filium ejus (6) Deum et Dominum nostrum, ut dignemini ad clementissimum imperatorem Constantium augustum pergere, et petere ut bono pacis et concordie, in qua pietas ejus semper exultat, me ad ecclesiam mihi divinitus traditam jubeat reverti: ut temporibus ipsius Romana ecclesia nullam sustineat tribulationem. Me autem cum omnibus vobis episcopis Ecclesiæ catholice pacem habere, his litteris meis æquo et simplici animo scire debetis, fratres charissimi. Magnum (7) solatium enim vobis in die retributionis acquiratis,

codices suffragentur. Imo istud, *secundum litteras Orientalium*, quod in his asservatur, cum historica veritate aptius videtur consentire.

(2) Apud Baron., *testis.* Retinemus cum ms. Pith. teste. Unde *testis* sic dixisse videtur Liberius, quomodo etiam nunc *fidelis et fidele* dicitur. Deinde *presbyterii* nomine tam *presbyterorum et diaconorum, quam totius etiam cleri conventum* appellari ex Siricii papæ epistola t jam probavimus. Quales igitur Liberius post defectionem Vincentio Capuano ac forte aliis litteras dedit, tales etiam tunc Romano clero scripsisse hinc intelligitur, ut pristinum illius in se affectum revocaret. Ipsi enim ante exilium adeo addictus erat ille clerus, ut *eo die, quo ad exilium proficiscebatur, quemadmodum Marcellinus ac Faustinus presbyteri in præfatione precum narrant, clerus omnis, id est presbyteri et archidiaconus Felix* (in ejus locum intrusus) *et ipse Damasus diaconus, et cuncta ecclesiæ officia, omnes pariter, præsentem populo Romano, sub jurejurando firmaverint, se vivente Liberio pontificem alterum nullatenus habituros.* Quod Hieronymus in Chronico paucis perstringit in hunc modum: *Omnes clerici juraverunt ut nullum alium susciperent*

(3) In ms. Pith. et exinde apud Nic. Fabrum, *ut legati et quos.* Melius apud Baron. *ut legati mei.* Lucifer scilicet, Pancratius et Hilarius, quos ad Constantium, ut concilium peterent, destinavit. Quomodo igitur Liberius ante exilium in dialogo cum imperatore, n. 3, institit, ut ab exilio revocarentur ipsius fratres, ita neque exul hoc erga eodem studio abstulit, non sine ipsis, quantum in se erat, cupiens ad ecclesiam suam reverti.

(4) Quæ uncinis clauduntur, ex Baron. et Sirm. mss. expressa sunt. Horum loco tantum in ms. Pith. habetur: *Petii ut cum litteris meis ad clementissimum imperatorem Constantium pergeret, petere.* Quæ lectio cum sit multo brevior, nihil tamen ad orationis integritatem desiderandum videtur relinquere. Superioris etiam epistolæ 10, n. 2, dictis est satis consentanea. Verum cum supplemento nostro aptius coheret quod subjicitur: *Magnum solatium enim.*

(5) Apud Baron., *accepit, quarum exemplar etiam Philagrio imperatoris eunucho prodat charitas vestra, hæc me, etc.,* corrupte. Hilarii notarii, quo Constantius utebatur, meminit Athanasius in historia Arjan. ad Monachos n. 48 et 81.

(6) Baron., *ejus et Dominum nostrum et Spiritum sanctum, ut.*

(7) Apud eundem, *magnum etiam præmium vobis.* Ipse Pithæanus codex retinet, *magnum solatium enim vobis, quamvis nihil antecedit quo ista particula enim referatur, nisi supplementum ex mss. Sirm. et Baron. descriptum admittamus.*

si per vos pax ecclesiæ Romanæ fuerit reddita. Scire autem per vos volo etiam fratres et coepiscopos nostros Epictetum (1) et Auxentium, pacem me et communionem ecclesiasticam cum ipsis habere, quos credo gratanter hæc suscepturos. Quicumque autem a pace et concordia nostra, quæ per orbem terrarum volente Deo firmata est, dissenserit, sciat se separatam esse a nostra communione (2).

EPISTOLA (3)

LIBERI PAPÆ AD VINCENTIUM EPISCOPUM CAPUANUM.

(Anno Christi 537.)

*De solatio, quod ex Urbici ope percipiebat, sibi sublato.**Se ab Athanasii nomine recessisse, et cum Orientalibus pacem habere. Hac de re Vincentius Campaniæ episcopos certiores faciat, et cum his ad imperatorem scribat, quo ab exilio revocetur.*

De exilio Liberius Vincentio.

I. Non doceo, sed admoneo sanctum animum tuum, frater charissime, eo quod colloquia mala mores bonos corrumpunt (1 Cor., xv. 33). Insidiæ hominum maiorum bene tibi cognitæ sunt, unde ad hunc laborem perveni: et ora ut det Dominus tolerantiam. Dilectissimus filius meus (Baron. noster) Urbicus diaconus, quem videbar habere solatium, a me per Venerium agentem in rebus sublatus est.

II. (4) Sanctitati tuæ significandum credidi, me de contentione illa (5) a nomine Athanasii recessisse, et ad fratres et coepiscopos nostros Orientales litteras

(1) Constantio quam familiaris fuerit Epictetus iste; probat superior ejusdem imperatoris cum Liberio dialogus, ubi utrumque non semel interpellasse legitur. De Auxentio vero sic Athanasius histor. Arian. ad Monach. num. 75, scribit: *Auxentium vero quemdam litigatorem magis quam christianum, ex Cappadocia Mediolanum (Constantius) transmisit, in locum scilicet Dionysii, quem relegaverat. Simul igitur Liberius Ursarium, Valentem, Epictetum et Auxentium sibi devincere conatur, ut qui Mediolani in Constantii comitatu assidui, plurimum apud hunc imperatorem poterant.*

(2) In omnibus mss. hic subjicitur: *Prævaricatori anathema una cum Arianis a me dictum.* Quæ verba non ipsius Liberii, ut existimavit Baronius, sed Hilarii sunt. Iste quippe præsul constanti fidei fervore abreptus, ne prævaricationi assentiri videretur, cui in epistola superiore prævaricanti anathema jam dixerat, etiam in hac prævaricationem iteranti anathema iterato dicendum censuit. A Paulo enim Gal. 1, 2, didicerat, ipsum etiam apostolum aut angelum de cælo anathema esse debere, si aliter, atque evangelizaret antea, postea evangelizaret.

(3) Per eum ipsum, ut videtur perlata, quo usus est Liberius, ut alteram ad presbyterium, hoc est clerum suum, de eadem re epistolam mitteret. Quod si ita est, litteræ Liberii ad Constantium ad orientales, ad Ursarium, ad socios, ad clerum suum, atque ad Vincentium eodem tempore scriptæ dateque sunt. In his enim, ut in cæteris, litterarum ad Orientales mentio fit. Nec repugnat, quod in epistola superiori n. 4 Athanasii a communione Rom. ecclesiæ ante separati, quam ea de re litteras ad imperatorem mitteret, ipsum clerum suum testem appellat. Eum enim rei hujus testem vocare commode potuit, si ex litteris simul conscriptis eas, quæ ad clerum attinebant, prius cæteris ipsi reidendas crederet. Istud forte scrupulosius examinasse videamur. Sed nihil negligendum duxi, unde pontificis, tot antea gestis

dedisse desuper nomine ejus. Unde quia Deo volente, et (6) pax vobis ubique est, dignaberis convenire cunctos episcopos Campaniæ, et hæc illis insinuare, et ex ipsorum numero una cum epistola vestra, de unanimitate nostra et pace ad clementissimum imperatorem scribere, quo possim et ego de tristitia magna liberari. (*Et manu ipsius*): Deus te incolumem custodiat, frater. (*Item manu ipsius pagine* (7) *perscriptæ*): Cum omnibus episcopis orientalibus pacem habemus, et vobiscum. Ego me ad Deum absolvi, vos videritis: si volueritis me in exilio deficere, erit Deus iudex inter me et vos.

EPISTOLA (8)

LIBERI EPISCOPI URBS ROMÆ FACTA AD CATHOLICOS

EPISCOPOS ITALIÆ.

(Anno 565.)

Veniam iis, qui Arimini lapsi sunt, negandam non esse. Qua conditione admittendi sint.

Liberius episcopis catholicis per Italiam consistentibus in Domino æternam salutem.

I. Imperitiæ culpam oblitteat respiscens. Ille autem et de Scripturis sanctis advertere est. Pietatem ad omnia utilem esse legimus (1 Tim., iv. 8); cui cedit corporalis exercitatio, quamvis et ipsa utilitatis retineat fructus, quam sectandam nobis etiam ratio temporis præsentis exposcit. Non enim si aliqui (9) forte, qui hoc studii gerunt, ratione provisam

præclarissimi culpa minueretur. Hæc autem multa erit levior, si Liberius eo ipso tempore, quo victus atque confectus erat exilii tadio, intentato moris metu, tot litteras nomine suo indignas sen conscripserit ipse, seu a Demophilo oblatas subscripserit, quam si intervallo identidem interjecto nunc ad clerum, subinde ad Orientales, postea ad imperatorem, etc., scripsisse ponatur.

(4) Lab. post Baron., *Et ideo sanctitati.*(5) Apud Baron., *illa nominis.*(6) Baron., *pax nobis, omisso prius, unde quia Deo volente, etc.: corrupte.*(7) Sirm., *pagina perscripta.* Apud Baron., *domine frater charissime. Item manu ipsius in eadem pagina conscripta.* Post verbum *perscriptæ*, subauditur *objectum est.*

(8) Inter Hilarii fragmenta nobis asservata est, mendis quidem obsita, sed in novissima Hilarii editione ita illustrata, ut quid Liberius edisserat, quidve probet aut damnet, jam non lateat. Eam nonnulli a Siricio epist. 1, ad Himer., n. 2, laudari putant, ubi hic papa, *post cassatum Ariminense concilium missa ad provincias a reverendæ memoriæ prædecessore meo Liberio generalia decreta memorat.* Sed ibi Siricius ea decreta laudat, quibus nominatim prohibebatur, ne quis Arianos ad catholicam fidem redeuntes de novo baptizaret: nihil autem hujusmodi in hac epistola habetur. Non, ut existimavit Baronius, ante Alexandrinam synodum, sed post scriptam esse liquet: siquidem Ægyptiorum in hac synodo congregatorum, et Achivorum qui postea convenerunt, sententia diserte in illa approbatur. Imo et Luciferi, cui Alexandrinæ synodi moderatio displicuit, discordia non obscure in eadem notatur. Hinc anno 563 anterior haberi nequit.

(9) Forte, *Non enim si aliqui forte, qui hoc studii gerunt (rem scilicet), ratione provisam destruere impudenter sæviori censura, hoc existimaverint (se posse) exauctorare (aut renovare) quod jam ex apostolica ecc-*

destruere imprudenti r severiori censura, hoc aestimaverunt et novare, quod jam (1) ex apostolica auctoritate munitum est de pietate, cum dictum est non esse parcendum his qui apud Ariminum ignorantes egerunt. Quibus nescire illicitum, fuit captum errori incidere, idcirco veritas repedanda est. Sed mihi, cui convenit omnia moderate perpendere, maxime cum et Ægyptii omnes et Achivi accusati sententiam receperunt, multis parcendum quidem his, de quibus supra tractavimus, auctores vero esse damnandos, qui obliqua et maligna subtilitate et calligine offenderunt innocentium sensus, per quæ velamen obducerent veritati, tenebras lucem, et lucem tenebras venditantes.

II. Igitur si quis ignorationis captum respiciens sermonis nostræ advocacy (2) brevissima illud virus in se pestiferum Ariani dogmatis subdolum ac tenebrosus fuerat expertus, reparatus exhauriat, condemnnet, vehementiusque in auctores ejus insæriat quos in se violentos expertus est, totumque se fidei apostolicæ et catholicæ usque ad Nicænæ synodi (5) conventum de integro mancipet. Per quam professionem, etiamsi quibusdam leve et remissum videtur, recuperet id quod per astutiam recitatis amiserat. Verum si aliquis tam stolidæ mentis, quod haud credo, fuerit inventus, qui non solum nolit converti, antidotum recipiens sanitatis (4), venenum virusque noxius sese vindicare crediderit; et ratione vincetur, et auctori perfidiæ perditæ deputatus, Ecclesiæ catholicæ spiritali vigore plectetur.

toritate munitum est de pietate, 'contententes non esse parcendum his qui apud Ariminum ignorantes egerunt (seu errarunt), quibus nescire quod illicitum erat, fuit captum (seu laqueum) erroris incidere; idcirco eis severitas (discipline) reprimenda est. Sed mihi, cui convenit omnia moderate perpendere, maxime cum et Ægyptii omnes et Achivi adunati, sententiam (hanc) receperint, visum est parcendum quidem his de quibus supra tractavimus, qui scilicet, in erroris laqueum ita inciderunt, ut illa conscientia hæreticis consenserint. Deinde quod de impietatis auctoribus dicitur, non ita intelligendum, quasi eis venia etiam negetur: sed quia eis in clero permanendi spes sublata sit. Hoc est Athanasius in epistola ad Rufinianum tradit, non solum in Ægypto, sed in Græcia, in Hispania, in Gallia et ubique episcopis placuisse, ut iis qui lapsi sunt, si impietatis fuerint auctores, venia concedatur, siquidem resipiscunt, nec detur tamen in clero locus; iis vero, qui iniquitati patrocinati non sunt, sed necessitate ac violentiæ tracti fuere, et venia concedatur et detur in clero locus.

(1) Seu jam sedis apostolicæ auctoritate munitum est. Hinc de recipiendis lapsis decretum ab Alexandrina synodo primum sancitum, quod ubique placuisse in superiori nota ex Athanasii ad Rufinianum epistola probavimus, etiam a Romanis receptum esse conficitur. Hoc et ipsamet Athanasii epistola, qualis in Nicæno II concilio act. 1, apud Lab., t. VII, pag. 75 et 680, lecta est diserte testificatur. Ibi enim relatis Alexandrini decreti verbis, subjicitur: *Hæc et Romæ (seu ut habet antiqua interpretatio Lab., pag. 680, Romæ) scripta, et a Romanorum ecclesia sunt recepta.* Istud quidem sodales nostri in veteribus Athanasii codicibus, quos recognovere, desiderari observarunt: sed his præferenda videtur auctoritas antiquorum Nicæni II concilii, cum graecorum tum latinorum exemplarium id exhibentium;

MONITUM IN DUAS EPISTOLAS SEQUENTES.

I. Primam ex duabus epistolis subsequentibus Socrati, lib. IV, c. 42, simul et Sozomæno, lib. VI, c. 11, alteram soli Socrati ibid. quamvis et hujus etiam Sozomenus meminerit, debemus. Quæ autem illarum scribendarum occasio exstiterit, ex utroque hic prælibare operæ pretium fuerit. Nempe cum Eudoxius, Valentis imperatoris auctoritate fretus, Macedonios vexare aggrediretur, hi malorum impendentium metu, missis inter se per singulas urbes legationibus, satius esse judicaverunt ut ad Valentinianum et ad episcopum urbis Romæ confugerent, eorumque communioni jungerentur, quam ut cum Valente Eudoxiique asscelis in fidei doctrina communicarent. Mittunt igitur de suo numero tres episcopos. Eustathium Sebastie, Silvanum Tarsi et Theophilum Castabolorum cum litteris, tum ab urbe Smyrna in Asia, tum ex Pamphylia, Isauria ac Lycia ubi concilia celebraverant, ad Liberium romanum episcopum et Occidentales antistites scriptis, « quibus, » inquit Sozomenus, « eos hortabantur, ut legatos suos omni ope adjuvarent, et cum illis quid agendum esset perpendere, et statum Ecclesiæ prout ipsis visum esset corrigerent: quippe qui probam ac stabilem fidem ab apostolis traditam retinerent, ac præ cæteris omnibus religionis curam gerere deberent. » Prolixæ erant hæc litteræ, ideoque a Socrate prætermissæ. Unde contigit ut ad nos minime pervenirent. Legati Romam venientes, cum Valentinianum bello in Gallis detentum adire ipsis non licuisset, litteras suas Liberio porre-

maxime cum et id ipsum postulet quodam modo ibidem subnexa interlocutio Sabbæ, et aliorum monachorum de Alexandrino decreto dicentium: *Non est vox Athanasii tantum, sed et synodorum; nam idem pater dicit, quia et Romani et Græci receperunt.* Ibi enim Romanorum nomine etiam Romanam ecclesiam intelligendam esse iste Liberii locus persuadet. Præterea Liberium ac Romanam ecclesiam circa episcopos Arimini lapsos Alexandrinæ synodi decreto stetitisse tum ex hac ipsa epistola, tum ex Hilarii fragmento XII, u. 3, tum est Historia Rufini lib. I, cap. 50, constat.

(2) In Pithæano ms. *benissima*, forte pro *lenissima* aut *benignissima*. Mox in ms. Sirm. *latebrosus*, non *tenebrosus*. Minus vero obscura erit oratio, constructa in hunc modum: *Igitur si quis illud virus in se pestiferum Ariani dogmatis subdolum ac tenebrosus (seu latebrosus) fuerat expertus, ignorationis captum (seu ab ignorationis captu) respiciens, sermonis nostri lenissima adhortatione reparatus illud jam exhauriat et condemnet.*

(3) Hoc est, id præstet, quod Macedoniani episcopi in epistola sequenti, jussu Liberii, profitentur: *Hanc autem catholicam et apostolicam fidem esse agnoscimus, quæ usque ad concilium Nicænum integra et inconcussa permansit.* Uterque ille locus opinio-nem profligat eorum, quibus patres, qui Nicænam synodum præcesserunt, Arii placitis fuisse visi sunt.

(4) Forte, *Verum etiam venenum virusque potius se se.* Locum hunc illi trat alter subsequentis epistole 15 quam rursus Liberius sic claudit: *Si post hoc concilium, perversæ doctrinæ virus evomere, et omnes Arii blasphemias rejicere, easque anathemate damnare noluerint, sciant se pariter cum Ario ejusque discipulis, cæterisque serpentibus... extraneos esse et alienos a communionem Ecclesiæ.*

xerunt. « Et ille quidem initio eos admittere recusabat, arianarum partium illos esse dicens, nec ab Ecclesia suscipi posse, utpote qui Nicænam fidem abrogassent. At illi se dudum resipuisse et veritatem agnovisse responderunt; et Anomæorum quidem doctrinam ejurasse jam pridem; Filium vero Patri per omnia similem confessos esse, nec differre similem a consubstantiali. » Tum Liberius ab his sententiæ suæ professionem scripto comprehensam exegit. Qui eum libellum obtulissent, in quo sese Arii et aliorum hæreticorum pravam doctrinam necnon Ariminensis synodi gesta damnare, et consubstantialis Nicænique concilii libello suo insertam fidem suscipere tum proprio, tum eorum quorum legationem obibant, nomine profitebantur, communionem a Liberio atque eas litteras obtinuerunt, quas ex Socrate descriptas exhibemus.

II. Præter has litteras, si quis verbis hæreat Basilii Magni, epist. 74, ad occidentales, facile adducetur ut cum Baronio ad ann. 365 credat, aliam a Liberio datam esse epistolam, qua Eustathium nominatim in suam sedem restitui præcipiebat; Eustathium vero Orientalibus in synodo Tyanensi congregatis epistolam illam, quæ sibi faveret, obtulisse contentum, litteras alias celasse. Sic quippe de illo Basilii, ep. 74, scribit: « Quæ vero sint illi a beatissimo episcopo Liberio proposita, quæve ipse pactus sit, clam nos est, nisi quod epistolam attulit, per quam restitueretur, quam ubi synodo Tyanensi exhibuit, in suum locum restitutus est. » Quocirca idem Basilii mox rogat, « ut scribatur ecclesiis, quibus quidem conditionibus ad communionem susceptus sit; simul vero adjiciatur, quo pacto jam immutata sententia gratiam, a patribus qui tum erant (cum Liberio) acceptam, irritam reddat. » Sed nullus huic suspicioni locus relinquitur, cum pervenitur ad eundem doctoris epistolam 82. Ibi enim Basilii de rebus gestis jam certior factus, pag. 155 diserte docet, « Eustathium Sebasteum Roma Tyanam attulisse chartam, in qua consubstantialis fidem profitebatur. » Quæ autem fuerit illa charta, ibid. pag. 152 explicat, de eodem Eustathio ac sociis sic disserens: « Hoc non cogitant, quod scriptum ipsorum, quo Nicænam fidem confessi sunt, Romæ asservatur; nec quod Tyanensi synodo propriis manibus tradiderunt Roma allatum libellum, qui et penes nos est, in quo eadem illa fides habetur. » Quibus verbis Basilii et libellum commemorat, quem Liberius ab Eustathio et sociis exegit, et litteras quas exinde illis ad Orientales perferendas idem pontifex dedit, quibus nimirum prædictus libellus subnectebatur. Simul etiam tradit, litteras illas Tyanensi synodo ipsa Eustathii ac sociorum manu fuisse redditas. Cum igitur in his Liberii, qua conditione ad communionem admissus sit, aperte exponat; planum est Basilium, cum epistolam 74 scriberet, Tyanensis synodi gesta ex incerto duntaxat rumore didicisse; adeoque levi admodum ac labili fundamento niti eos, qui uno hujus epistolæ illato loco freti, epistolam aliam desiderant,

A qua Liberius Eustathium in sedem suam restitui juberet: maxime cum Socrates et Sozomenus, qui de toto hoc negotio satis accurate scripserunt, de altera illa epistola prorsus siluerint. Id tamen ex dictis memorata epistola 74 conficitur, Tyanensem synodum, ubi Eustathium a Liberio in communionem suam admissum esse litteris ipsius comperit eidem episcopo et communionem et sedem suam reddidisse. Sed et hoc certum cum ex prædicta Basilii epistola 74, tum ex 82 Eustathium fidem Romæ datam continuo fefellerisse.

III. Neque vero propterea culpandus erat Liberius, quasi communionem legatis illis facilius induisset: quippe qui etiam ab eis nonnihil amplius exegerit, quam quod Athanasius epist. ad Rufinianum, secundum Alexandrinam synodum, ab iis qui ad Ecclesiam revertuntur exigendum statuit. Satis enim habet Athanasius, « ut anathemate damnent expresso nomine Endoxii et Euzoii doctrinam, et confiteantur fidem Nicææ a patribus declaratam, nullamque aliam synodum huic anteponan. » Et quidem minime opus erat, ut Eustathius ac sorii ab Eudoxii doctrina sese abhorreere denuo profiterentur, cum concilio Lampsaici habito, cujus legatione fungebantur, id palam declarassent.

IV. Miratur vir eruditus hoc ab eis præterea flagitatum non lui-se, ut Spiritus sancti deitatem peritioribus verbis profiterentur. Id vero mirandum magis foret, si admittenda esset hæc, quæ subjuncta epistolæ 15 a Socrate præfigitur inscriptio, « Epistola Liberii... ad episcopos Macedonianorum, » hoc est, si episcopi qui legatos ad Liberium miserunt, et ad quos ille rescribit, ab auctore sectæ quæ Spiritum sanctum Deum negavit, jam cognominati essent Macedoniani. Verum cum Sozomenus hos simpliciter vocet « Orientales, » ac Liberius « universis Orientis episcopis orthodoxis » epistolam suam inscribat; liquet hos a Socrate per anticipationem quamdam Macedonios fuisse nuncupatos, quia plures eorum, quos Liberius nominatim appellat, huic sectæ postea palam addicti fuerint. Negandum tamen non est, et ex tomo Athanasii ad Antiochenses perspicuum est, jam ab anno saltem 362 existisse, qui Nicænam fidem admittere se simulant, Spiritum sanctum rem creatam affirmarent. Quam ob causam Alexandria synodus in laudato tomo n. 5, legatis suis Antiochiam missis præscribens quibus pax danda fuerat, hæc præcipit: « Nihil amplius ab illis exigatis, quam ut arianam hæresim anathemate damnent, fidemque a sanctis patribus Nicææ promulgatam profiteantur: condemnent item eos, qui Spiritum sanctum affirmant creaturam esse, et a Christi substantia divisum... Nam qui simulant quidem se Nicænam fidem profiteri, atque interea contra Spiritum sanctum blasphemare non dubitant, nihil aliud præstant quam quod arianam hæresim verbis quidem negant, a imo autem et sententiâ reinent. » Quocirca in fine tomi proficitur Paulinus: « Anathemate damno eos, qui fidem Nicææ promulgatam vilipendunt, et qui negant Filium

ex substantia Patris et Patri consubstantiali esse. Anathemate quoque damno eos, qui dicunt Spiritum sanctum creaturam esse a Filio factam. Nec dicere licet novam hanc hæresim in Oriente natam, tardius in Occidente notam fuisse: cum Alexandrinæ synodi gesta, quibus manifesta sit, celebria etiam in Occidente fuerint, sicutque a Liberio ipso epist. 15 laudata; ac præterea ex legatis ab eadem synodo Antiochiam missis primarii ac præcipui fuerint Eusebius Vercellensis episcopus et Lucifer Calaritanus, qui sane Liberium nihil eorum quæ tunc gesta sunt ignorare permiserunt. Superest igitur ut dicamus, Liberio hujus novæ hæresis minime suspectis fuisse eos qui ad se scripserant, adeoque illum nihil ab eis aliud exigendum duxisse, quam quod ab Occidentis episcopis pacem ipsius et communionem petentibus exigere soleret: B quamvis nonnulli eorum, statim atque Liberii communionem ac litteras obtinuerunt, omni simulatione posita, Spiritus sancti divinitatem impugnare non

distulerint. De Eustathio nominatim id testatur Basilii, epist. 74. Isto jam fidem eam, in quam receptus est, depopulatur, cumque illis facit, qui hominibus anathemate percellunt, et hæresis Pneumatomachorum (*qui scil. Spiritus sancti deitatem impugnant*) est antesignanus.

V. De tempore, quo scriptæ sunt duæ epistolæ sequentes, nihil est cur diutius disseratur. Primam Romæ emisit ac Liberio obtulerunt legati a Lampacena synodo missi, alteram iidem legati a Liberio non ita multo post acceptam reddiderunt episcopis Tyanensi in synodo congregatis. Ex quo sequitur, ut eo tempore, quod inter utramque synodum intercedit, scriptæ sint. Atqui Lampacena synodus secundum Socratem, lib. IV, c. 4, anno 365, et quidem secundum peritiores criticos autumnis appetente, Tyanensis autem vere ineunte anni 367 habita est. Restat igitur ut prædictæ litteræ, anno 366, intermedio conscriptæ fuerint.

EPISTOLA (1) LEGATORUM LAMPACENÆ SYNODI AD LIBERIUM PAPAM.

(Anno 366.)

TUM PROPRIO, TUM EORUM A QUIBUS MISSI SUNT NOMINE PROFITENTUR SE FIDEM NICÆNAM TENERE AC SERVATUROS ESSE, AC, SI QUIS IPSOS ACCUSAVERIT, SE CORAM EPISCOPIIS, QUOS LIBERIUS PROBAVERIT, CAUSAM ESSE DICTUROS.

Domino fratri et consacerdoti Liberio Eustathius, Theophilus et Silvanus in Domino salutem.

I. Propter insanas (2) suspiciones hæreticorum, qui offensionum causas catholicis ecclesiis inferre non cessant, nos omnem illis occasionem adimere cupientes, profiteamur et adöveramus episcoporum orthodoxorum synodum, quæ Lampasaci, Smyrnæ, variisque in locis celebrata est, cujus legatione fungentes, tum ad tuam benignitatem, tum ad universos Italiae et Occidentis episcopos litteras afferimus, catholicam fidem tenere et custodire, quæ in sancta synodo Nicæna beati Constantini temporibus a trecentis decem et octo episcopis (5) confirmata, hac tenus integra et inconcussa perpetuo permansit, in qua consubstantialis vocabulum adversus Arii perversitatem sancte ac pie positum est. Similiter et nos cum supradictis eandem fidem tenuisse, et tenere, et usque ad extremum spiritum servaturos esse propria manu profiteremur: condemnantes Arium et impiam doctrinam ejus cum discipulis illius; necnon (4) omnem hæresim patropassiani Marcionis, Photini, Marcelli et Pauli Samosatani, horum doctrinam, et omnes qui eadem atque illi sentiunt, omnes denique hæreses adversantes prædictæ sanctæ fidei, quæ pie

Κυρίῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Λιθερίῳ Εὐστάθιος, Θεόφιλος Σιλβανὸς ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Α'. Διὰ τὰς τῶν αἰρετικῶν μακρώδεις ὑπονοίας, οἱ οὐ παύονται ταῖς καθολικαῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἐπιπέφορτες, τοῦτον χάριν πάσαν ἀφορμὴν αὐτῶν ἀναίρουντες, ὁμολογοῦμεν τὴν συνόδον τὴν γενομένην ἐν Λαμψάκῳ καὶ ἐν Σμύρῃ, καὶ ἐν ἑτέροις διαφόροις τόποις τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ἧς συνόδου πρεσβείαν ποιοῦμενοι, πρὸς τὴν χρηστότητα σου καὶ πάντας τοὺς Ἰταλοὺς τε καὶ θυμακοὺς ἐπισκόπους γράμμα κομίζομεν, τὴν καθολικὴν πίστιν κρατεῖν καὶ φυλάττειν, ἥτις ἐν τῇ ἁγίᾳ Νικαίων συνόδῳ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ ἐπισκόπων βεβαιωθεῖσα, ἀκεραία καὶ ἀσαλεύτη καταστάσει ἕως νῦν καὶ διηνεκῶς διαμένει, ἐν ᾗ τὸ ὁμοούσιον ἅγιον καὶ εὐσεβὲς κέεται ὑπεραντίως τῆς Ἀρείου διαστρόφης. ὁμοίως καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ τῶν προειρημένων τὴν αὐτὴν πίστιν κραταῖν καὶ κρατεῖν, καὶ ἄχρι τέλους φυλάσσειν, ἰδίᾳ χειρὶ ὁμολογοῦμεν κατακρίνοντες Ἀρειοὺς καὶ τὴν ἀσεβῆ διδασχὴν αὐτοῦ σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, καὶ πάσαν αἴρεσιν πατροπασιανοῦ Μαρκίωνος, Φωτιανοῦ, Μαρκελλοῦ, καὶ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως, καὶ τούτων τὴν διδασχὴν, καὶ πάντας τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς αἰρέσεις τὰς ἐναντιούμενας τῇ προειρημένῃ ἁγίᾳ πίστει, ἥτις εὐσεβῶς καὶ καθολικῶς ὑπὸ τῶν ἁγίων

(3) Loco ἐπισκόπων, apud Sozomenum exstat, θεοφόρων πατέρων, id est, *Deiferis patribus*.

(4) Apud Socratem, καὶ τοὺς ὁμόφρονάς αὐτοῦ καὶ πάσαν αἴρεσιν Σαβελλίου, Πατροπασιανοῦ, Μαρκωνιστῶν, Φωτιανοῦ, Μαρκελλιανῶν καὶ Παύλου. Hic est qui idem atque ille sentiunt, necnon omnem hæresim Sabellii, Patropassianos, Marcionistas, Photinianos, Marcellianos et Pauli. Sozomenum sequimur. Quamquam ex Socrate placebat revocare vocem *Sabellii* ante *Patropassiani*; sed advertentes Liberium in epistola sequente *Sabellianos* et *Patropassianos* distinguere, Sozomeni textui nihil addendum esse duximus. Aut certe legendum cum hac interpunctione, *Sabellii, Patropassiani*.

(1) A Socrate quidem βιβλίον, quod proprie *libellus*, appellatur: sed nihil vetat quominus nuncupetur et *epistola*, quo nomine ab Eriphiano hæc. 72, n. 1, donatur similis libellus, quem Marcellus Ancyranus Julio coram tradidit. Contra epistolam sequentem, quam Liberius legatis perferendam dedit, quamque illi Tyanensi synodo reddiderunt, Basilii Magnus epist. 82 βιβλίον vocat. Quodam modo igitur promiscua vocabula sunt βιβλίον et ἐπιστολή seu γράμμα.

(2) Verit Valesius *opiniones*: sed quod græca vox proprie sonat, malimus etiam Latine retinere. Notum est id semper hæreticis solemne fuisse, ut adversantes sibi hærescos alicujus suspitione infamarent.

ἔξετίθη πατέρων ἐν Νικαίᾳ ἀναθεματίζοντες ἑκατέρως ἄρειον καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ συνόδῳ ὅσα ὑπεναντίως τῆς προειρημένης ταύτης πίστεως τῆς ἀγίας συνόδου Νικαίων ἐπράχθη· οἷς δόλω καὶ ἐπιτοκία ὑποπεισθέντες ἐν Κωνσταντίνου πόλει κομισθεῖσιν ἀπὸ Νίκης τῆς Θράκης ὑπεγράψαμεν. ἔστι δὲ ἡ πίστις ἡμῶν, καὶ αὐτῶν ὧν καὶ προείρηται, ὧν καὶ τὴν πρεσβείαν ποιούμεθα, αὐτῆ.

Β. Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρατῶν καὶ ἀοράτων ποιητὴν, καὶ εἰς ἓνα μονογενῆ Θεὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πατρὸς, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς Θεοῦ ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοιοῦσιον τῷ πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατεβήντα, καὶ σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, καὶ παθόντα, καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοὺς δὲ λέγοντας· ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτὸν ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ.

Γ. Ἐγὼ δὲ Εὐστάθιος ἐπίσκοπος πόλεως Σεβαστείας, καὶ Θεόφιλος καὶ Σιλβανὸς πρεσβεῖς συνόδου Λαμψάκων, Σμύρνης καὶ τῶν λοιπῶν, ταύτην τὴν ὁμολογίαν χερσὶ

(1) Totus hic locus apud Socratem ita effertur: Ἀναθεματίζοντες ἑκατέρως καὶ τὴν ἐν Ἀριμίνῳ συνόδῳ ἀναγνωσθεῖσαν ἔκθεσιν, ὡς ὑπεναντίως; ac subiinde πραχθεῖσαν, πρὸ ἐπράχθη, et κομισθεῖσαν, πρὸ ὑπεγράψαμεν legitur. Sozomeno, quem ei præferimus, suffragatur Liberius in epistola sequente, ubi cum narret quid cum legatis gestum sit, hi ab eo exhibentur ut ἀναθεματίσαντες ἄρειον καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀριμίνῳ πραχθέντα κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ θεσπισθείσης.

(2) Gesta illa Nice in Thracia habita, apud Hilarium, fragm. 8, n. 4, Octobris 10, die anni 359 convingantur; a legatis autem Seleuciensis synodi ultio ejusdem anni 359 die, ut Sozomenus, lib. iv, c. 23, tradit. Constantinopoli subscripta sunt. Et hi quidem prius perjuri circumventi sunt, quia, ut Sozomenus ibid. narrat, cum constanter asseverarent substantie vocabulum se nunquam repudiuros, Acaciani interposito iurejurando eis persuaserunt se nequaquam dissimilem substantia Filium asserere, paratosque esse eam asserere. Perjucio dolum adhibitum ipsi Orientales apud Hilarium, fragm. 10, n. 1, in hoc ponunt, quod Aetii damnationi ita consenserint, ut Aetius auctor hujus heresis ipse potius, quam hæc impietatis dicta damentur, magisque in hominem, quam in doctrinam sententia lata esse videatur. Alter eorum dolum in hoc erat, quod formulam, cui tandem defatigati ac minis imperatori perterriti, ut loquitur Hilarium, fragm. 8, n. 4, decem legati Ariminenses Nice Thraciæ subscripserant, veluti totius Ariminensis synodi fidem vendidissent. Alios eorum dolos Hilarium fragm. 10 retegat: sed is præcipuus, quo primum sefellerunt Occidentales, eosque ad usiæ silentium coegerunt, per impudentissimum mendacium eis affirmantes Orientales ab hac voce sic abhorrere, ut ad eam suscipiendam adduci nunquam possent. Quocirca Parisiense concilium, apud Hilarium, fragm. xi, n. 1, ad Orientales ita scribit: Plures numero, qui aut Ari-

et catholice a sanctis Patribus Nicææ exposita est: in primis (1) anathema dicentes Ario, atque iis omnibus quæ in Ariminensi synodo adversus predictam fidem sancti concilii Nicæni gesta sunt: quibus ab oppido Thraciæ Nice (2) Constantinopolim allatis, dolo ac perjuri circumventi, subscripsimus Fides autem nostra ac supradictorum (3), quorum legatione fungimur, hæc est.

II. Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium visibilium et invisibilium factorem. Et in unum unigenitum Deum Dominum Jesum Christum, filium Dei, genitum ex Patre, id est, ex Patris substantia, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt, tam quæ in cælo, quam quæ in terra; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit et incarnatus, homoque factus est (4); passus est etiam et resurrexit tertia die, ascendit in cælum, et venturus est judicare vivos et mortuos. Et in Spiritum sanctum. Eos autem qui dicunt: Erat aliquando, quando non erat, et antequam gigneretur non erat, et quia ex nullis exstantibus factus est; aut qui dicunt ex alia substantia vel essentia, aut mutabilem et conversioni obnoxium esse Filium Dei, anathematizat catholica et apostolica Ecclesia Dei.

III. Ego Eustathius, episcopus urbis Sebastæ, et Theophilus et Silvanus, legati synodi Lampsaceni et Smyrnenensis et aliarum, hanc professionem propriis

mini, aut Nicææ (Thraciæ) adfuerunt, sub auctoritate vestri nominis ad usiæ silentium sunt coacti. Idem et Sozomenus, lib. iv, cap. 19 confirmat. Tum Orientalibus, ut formulam Nice allatam ad Occidentalium imitationem susciperent, persuaserunt. Vide Hilarii fragmentum ix. De hujusmodi autem fraude sicut Parisiis Galli, ita nunc Eustathius ac socii exstantulant, immo exprolationem iterant. Jam enim, ut Basilium, epist. 82, pag. 152, narrat, alio in cætu conquesti erant de fraude, qua seducti tomo ab Eudoxii factione composito assenserunt. Quocirca lapsus hujus purgandi hanc excogitarunt rationem, ut Romanum abeuntes patrum inde fidem acciperent, ac per meliorem inductionem corrigerent noxam qua ecclesias ex nulli consortio læserant.

(3) Prætermittit quidem Sozomenus sequentem fidei Nicææ expositionem; hic tamen subnexam fuisse monet in hunc modum: Cum hæc professi essent, fidem Nicææ editam iisdem plane verbis confessioni sue subjunxerunt.

(4) Non sine divino nutu concilium Nicænum post verbum σαρκωθέντα, addidit: καὶ ἐνανθρωπήσαντα; si tamen Arius nondum pravam illum promulgaret doctrinam, quam postea discipuli ejus professi sunt. Quippe Eudoxius in Collectaneis antiqui scriptoris contra Severianos apud Canisium, t. iv, part. 1, pag. 233, credere se declarat in Christum ut primum in creaturis, incarnatum, et non humanatum; non enim humanam animam assumpsit, sed factus est caro. Subduntur et ibidem hæc Lucii Alexandrii Ariani verba: Idcirco clamat Johannes: Verbum caro factum est, pro eo quod compositum est cum carne, non cum anima. Apollinarii quoque hæresi Nicæna synodus hoc duplici verbo additum præcluserat: sed ejus discipuli, teste Gregorio Naz., ep. 2 ad Cleod., ἐνανθρωπήσως vocem improbe et versute usurpantes, viam ejus eludere nitabantur.

manibus et nostra sponte conscripsimus. Si quis autem post hanc fidei nostrae expositionem adversus nos, aut adversus eos a quibus missi sumus, aliquam criminationem (1) inferre voluerit, cum litteris sanctitatis tuae coram orthodoxis episcopis, quos probaverit sanctitas tua, veniat, et apud illos iudicio contendat nobiscum, ac si quid criminis convictum fuerit, in auctorem animadvertatur (2).

EPISTOLA (5) LIBERII URBS ROMÆ EPISCOPI AD UNIVERSOS ORIENTIS ORTHODOXOS EPISCOPOS

(Anno 366.)

LEGATOS EORUM FIDEM NICÆNAM PROFESSOS ESSE; FIDEI HUIUS ROBUR IN SUBSTANTIÆ ET CONSUBSTANTIALIS VOCABULIS SITUM ESSE. PRAVORUM CONATUS, UT ARIMINI HÆC VOCABULA SUPPRIMERENTUR. ARIMINENSIS SYNODI GESTA AB IPSORUM LEGATIS DAMNATA ESSE, ET AB HIS QUI DECEPTI TUNC FURRANT SUMMO CONSENSU DAMNARI.

Dilectis Fratribus et comministris Evethio (4), Cyrillo, Hyperechio (5), Uranio, Heroni, Elpidio, Maximo, Eusebio, Eucarpio, Heortasio, Neoni, Eumathio, Faustino, Proclino (6), Pasinico, Arsenio, Severo, Didymio, Britannio, Callicrati, Dalmatio, Aedesio, Eustochio, Ambrosio, Gelonio, Pardasio, Macedonio, Paulo, Marcello, Heraclio, Alexandro, Adolio, Marciano, Sthenelo, Johanni, Maceri (7), Charisio, Silvano, Photino, Antonio, Anytho (8), Celso, Euphranori, Milesio, Patricio, Severiano, Eusebio, Eumolpio, Athanasio, Diophanto, Menodoro, Diocli, Chrysampelo, Neoni, Eugenio, Eustathio, Callicrati, Arsenio, Eugenio, Martyrio, Hieracio, Leontio, Philagrio, Lucio, et (9) omnibus Orientis orthodoxis episcopis Liberius episcopus Italiae et Occidentis episcopi in Domino (10) sempiternam salutem.

I. Optatissimum nobis pacis et concordiae gaudium attulerunt litterae vestrae, fidei lumine resplen-

(1) Ursacius et Valens simile quid Julio papae epist. 5 jam polliciti fuerant, scribentes ei: *Profitemur etiam quod si aliquando nos Orientales voluerint, vel idem Athanasius, malo animo ad causam vocare, citra conscientiam tuam non adfuturos.* Sed nunc legati, Orientalium a quibus missi fuerant nomine, longe plus spondent, ipsumque idoneum agnoscunt iudicem, qui et iudices constituere possit, apud quos etiam Orientis episcopi se si-tere debeant.

(2) His subjicit Socrates: *Hoc libello quasi cautione quadam cum legatos Liberius obligavisset, eos in communionem suscepit, datisque huiusmodi litteris (quae scil. subsequuntur) dimisit.* Et ipsum quidem autographum libellum Romae asservatum fuisse jam ex Basilii epistola 82 observavimus.

(3) Apud Socratem inscribitur: *ἐπιστολή Λιβερίου τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ῥωμαίων πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῶν Μακεδονικῶν.* Quae inscriptio cur non retinenda sit, ex his quae in Monito epistola 14, n. 4 praefixo praefati sumus, satis liquet.

(4) Ita Valesius. Epiphanius vero hist. tripart. lib. 7, c. 25, *Eustathio*. Baron. legit *Hypatio*, et ad marg., cum praeis Socratis editionibus, *Hythio*. Hinc Blondellus wallel *Hypisio*, qui nimirum in Galatiae conciliabulo anno 575 exeunte ab episcopatu dejectus fuit. Demum Tillemontius *Hypatiano*, qui Heracliae episcopus fuit, legendum esse conjectat. Quia episcoporum hic appellatorum nominibus conscriptae subscriptaeque fuerint litterae, quas Eustathius, Silvanus atque Theophilus ad Liberium pertulerant, nulli ambigendum.

(5) Epiphani. *Hypericio*

ἡμῶν καὶ οικείαις προαίρεσιν ἐγράψαμεν. εἰ δέ τις μετὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν παρ' ἡμῶν πίστιν καθ' ἡμῶν, ἥτοι τῶν ἀποστειλάντων ἡμᾶς ἐγγλημά τι προσενηκεῖν θελήσει, μετὰ γραμμάτων τῆς σῆς ἀγιοσύνης, πρὸς οὓς ἐὰν δοκιμάσῃ ἢ σὴ ἀγώτης ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἔρχεσθαι, καὶ ἐπ' αὐτῶν μεθ' ἡμῶν διαδικάζεσθαι. καὶ εἴ τι ἐγγλημάτος ἔνεκεν συσταθῆ, εἰς τὸν αἴτιον ἐδικηθείη.

Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς Εὐεθίῳ, Κυρίλλῳ, Ὑπερεχίῳ, Οὐρανίῳ, Ἡρωνί, Ἐλπίδιῳ, Μαξίμῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐκαρπίῳ, Ἐορτασίῳ, Νέωνι, Εὐμαθίῳ, Φαυστίῳ, Προκλίῳ, Πασνίκῳ, Ἀρσενίῳ, Σευήρῳ, Διδυμίῳ, Βρεττανίῳ, Καλλικράτει, Δαλματίῳ, Αἰδεσίῳ, Εὐστοχίῳ, Ἀμβροσίῳ, Γελωνίῳ, Παρδαλίῳ, Μακεδονίῳ, Παύλῳ, Μαρκέλλῳ, Ἡρακλίῳ, Ἀλεξάνδρῳ, Ἀδολίῳ, Μαρκιανῳ, Σθενέλῳ, Ἰωάννη, Μάκερι, Χαρισίῳ, Σιλβανῳ, Φωτεινῳ, Ἀντωνίῳ, Ἀνύθῳ, Κέλσῳ, Εὐφράνορι, Μιλησίῳ, Πατρικίῳ, Σευηριανῳ, Εὐσεβίῳ, Εὐμολπίῳ, Ἀθανασίῳ, Διοφάντῳ, Μηνοδώρῳ, Διοκλεῖ, Χρυσάμπελῳ, Νέωνι, Εὐγενίῳ, Εὐσταθίῳ, Καλλικράτει, Ἀρσενίῳ, Εὐγενίῳ, Μαρτυρίῳ, Ἰερακίῳ, Λεοντίῳ, Φιλαργίῳ, Λουκίῳ καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ ἀνατολῇ ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις Λιβέριος ἐπίσκοπος Ἰταλίας καὶ οἱ κατὰ τὴν δύσιν ἐπίσκοποι ἐν κυρίῳ παντοῦτε χαίρειν.

Δ. Τὴν εὐκαιριότατον ἡμῶν χαρὰν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας ἤνεγκε τὰ ὑμέτερα γράμματα, τῷ τῆς πίστεως

(6) Idem *Proclo*.

(7) Baron. *Macario*, et ad marg., cum praeis Socrati. edit., *Macari*. Vales. *Macro*. Revocamus Epiphani lectioem ut litterae graecae tenaciorem.

(8) Epiphani. *Antho*. Baron. *Aytho*.

(9) Epiphani. *universis Orientalibus orthodoxis Liberius episcopus et Occidentales episcopi in Domini semper salutem, omisso vocabulo Italiae*, quod supervacuum quidem videtur, quia Italiae episcopi ad Occidentem pertinent. Sed haec saluatio exacta est ad verba legatorum, in superiori epistola n. 1, dicentium: *Asseveramus orthodoxorum episcoporum synodum... cuius legatione fungentes, tum ad tuam benignitatem, tum ad universos Italiae et Occidentis episcopos litteras afferimus.* Sicut autem haec Orientalium litterae, quamvis Liberio et Occidentalibus inscriptae, uni tamen Liberio a Socrate, lib. iv, c. 12, et Sozomeno, lib. vi, c. 10, dicuntur traditae, ita et quae praec oculis est epistola, tametsi Liberii et Italiae atque Occidentalium episcoporum nomen praec se ferat, a Sozomeno ibid. uni Liberio adscribitur, ac legati cum litteris Liberii, nulla Occidentalium episcoporum mentione facta, rediisse dicuntur.

(10) Vales. post Epiphani. *in Domino salutem*, voce παντοῦτε non expressa. Graecam litteram reddere sic liceret: *Gaudere in Domino semper*, quasi haec dicta sint ad imitationem verborum Pauli. Phil. iv, 4: *Gaudete in Domino semper*. Hilarii exemplum habemus, episcopis quibus contra Auxentium scribit, *in Domino eternam salutem* pariter in scripti sui fronte optantis.

φωτὶ προλαμπόμενοι ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ, τὰ ἀποδοθέντα ἡμῖν διὰ τῶν τιμιωτάτων ἀδελφῶν πῶν ἐπισκόπων Εὐσταθίου Σιλβανοῦ καὶ Θεοφίλου, καὶ ταύτη μάλιστα, ὅτι τὴν ὑμέτεραν γνώμην καὶ τὰ ὑμέτερα φρονήματα συμφωνεῖν καὶ συναδεῖν πρὸς τὴν ἐμὴν ἐλαχιστότητα καὶ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ καὶ δυτικῶν πάντων διεβεβαιώσαντο καὶ ἀπέδειξαν. καὶ ταύτην εἶναι γνωσκόμεν τὴν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν πίστιν ἕως μέχρι τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου ἀκεραία καὶ ἀσάλευτος διέμενε. ταύτην τε αὐτοῖς ἔχειν ὁμολόγησαν, καὶ χαρᾶς ἀναπλησθέντες, πᾶν ἔχθος καὶ ζώπυρον ἀτόπου ὑπνοῖας ἐκβαλόντες, οὐ μόνον διὰ λόγου, ἀλλὰ καὶ ἐγγράφως ταύτην ἐξέθεντο. ἥς καὶ τὸ ἀντίτυπον ἀναγκαίως τούτοις τοῖς γράμμασιν ὑποτάξει ἡρησάμεθα δεῖν μὴ τινα πρόφασιν τοῖς αἰρετικοῖς εἰς ἐπιβουλὴν αὐθις καταλείπωμεν, ἐν ἧ ἄλλιν τὰ ὑπεκκαύματα τῆς ἰδίας κακίας ἀνακαθύντες, πυρκαϊᾶς διὰ διχαστασιῶν συνήθως ἐξάπτοιοιεν.

B. Ἐπεὶ τε καὶ τοῦτο ὁμολόγησαν οἱ τιμιώτατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν Εὐστάθιος καὶ Σιλβανὸς καὶ Θεόφιλος, ἐαυτοῦ τε, καὶ τὴν ὑμέτεραν ἀγάπην, παντοῦτε ταύτην τὴν πίστιν ἐσχηκέαι, καὶ ταύτην μέχρι τέλους διαφυλάξειν, δηλαδὴ τὴν ἐν Νικαίᾳ δοκιμασθεῖσαν ὑπὸ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτώ ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἥτις τὴν τελείαν περιέχει ἀλήθειαν. καὶ πάντα τὰ τῶν αἰρετικῶν πλήθη ἐπιστομῶζει τε καὶ ἀνατρέπει. οὐδὲ γὰρ ἀπὸ ταυτομάτου, ἀλλὰ θεῶν νεύματι, ὁ τῶν τοσούτων ἀριθμὸς ἐπισκόπων συνέκροτήθη κατὰ τῆς Ἀρείου μανίας. ἀλλ' ἐν ὅσῳ ἀριθμῷ ὁ μακάριος Ἀβραάμ τοσαύτας χιλιάδας διὰ πίστεως κατεστρέψατο, ἥτις πίστις ἐν τῇ ὑποστάσει καὶ τῷ ὀνόματι

(1) Epistolæ seu libelli superioris exemplar his litteris a se subjectum esse hic Liberius monet. Hujusmodi exemplum, in quo Liberii litteris legatorum libellus subnexus erat, penes se esse Basilius, epist. 82 testatur.

(2) Epiphanius: *Os totius hæreticæ multitudinis obstruit et dissolvit* Hilarii de Nicæna fide eadem, quæ hic Liberii, erat sententiâ, siquidem ab eo fragm. n. n. 27, conscripta a cccxviii episcopis contra omnes hæreses inscribitur. Idem quoque Hilarius, lib. de Synod., n. 86, quomodo hic Liberius, patrum Nicænorum numerum cum numero famulorum, quorum subaudio Abraham reges impios devicit, comparat; eosque hac in re imitantur Ambrosius, prologo in lib. 1 de fide, n. 5, ac vulgatus Pasesias diaconus, seu potius Faustus Regiensis episcopus, prælat. in lib. 1 de Spiritu sancto.

(3) Valesius græcum vocabulum ἐν ὑποστάσει, latine non mutavit, sed retinuit in *hypostasi*. Liberium hic respicere liquet ad ea Nicænae synodi verba, quibus clamorantur qui dicunt Filium ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας, quæ quidem Hilarius, fragm. n. n. 27 latine sic reddit: *ex altera substantia vel essentia*. Ubi præferendus videtur Basilio, qui epist. 78, οὐσίας ὑποστάσεως voces Nicæno concilio synonymas non fuisse contendit, ac primo ἐξ ἐτέρας οὐσίας adversus Arianos dictum, deinde ἢ ὑποστάσεως contra Sabellianos, qui, inquit, *hypostasim et essentiam idem esse sentiebant*, adjectum esse censet. Et vero doctor ille verba invertit Nicæni concilii, eam hæc synodus in symbolo, quale ab ipsomet in eadem epistola refertur, præmittat ἐξ ἐτέρας ὑποστάσεως, ac deinde subiciat ἢ οὐσίας. Hæc autem ideo adjecta est, non ut nova impugnetur hæresis, sed ut qui prioris vocabuli vim non satis percepisset, de genuino ejus intellectu ambigere prorsus cessaret. Quocirca nihil hic valet istud Basili argumentum: *Si voces illæ unam et eam-*

dem, fratres dilectissimi, reddita nobis per charissimos fratres et episcopos Eustathium, Silvanum et Theophilum; idque eo maxime, quod sententiam vestram atque doctrinam cum tenuitate mea cumque omnibus Italis et Occidentalibus consentire prorsus et concinere affirmarunt simul ac demonstrarunt. Hanc autem fidem catholicam et apostolicam esse agnoscimus, quæ usque ad Nicænum concilium integra et inconcussa permansit. Et hanc legati vestri se habere professi sunt, et cum inestimabili gaudio omne vestigium ac fomitem absurdæ suspicionis abolentes, non sermone solum, sed et scripto eam exposuerunt, cujus (1) etiam exemplum his litteris necessario subijciendum esse existimavimus, ne quam hæreticis occasionem ad struendas rursus insidias relinquamus, quibus de integro incentiva maliitiæ suæ commoventes, discordiarum ignes pro suo more excitent.

H. Insuper et hoc professi sunt carissimi fratres nostri Eustathius Silvanus ac Theophilus, tum se, tum vestram charitatem, semper eam fidem habuisse, et ad extremum usque spiritum servaturos esse, quæ scilicet Nicææ a trecentis decem et octo orthodoxis episcopis comprobata est: quæ et perfectam continet veritatem, et omnes (2) hæreticorum catervas confutat et evertit. Non enim fortuito casu, sed divino nutu adversus Arii insaniam tantus episcoporum numerus congregatus est, quanto numero beatus Abraham tot milia per fidem profligavit. Quæ quidem fides (3) in substantia et consubstantialis vocabulo

dem significationem haberent, quid opus fuisset utramque ponere? Præterea Sabellianorum in eo non erat hæresis, quod Filium ex altera hypostasi, prout hæc vox *subsistentiam* ac *personam* sonat, affirmarent, sed in hoc potius, quod isud negarent, Patris et Filii personas confundentes. Ut igitur Nicæna synodus Arianos simul et Sabellianos damnasse, ac voces οὐσίας et ὑποστάσεως non una ratione usurpasse judicaretur, dicendum ei fuerat anathema tum his qui filium ἐξ ἐτέρας οὐσίας affirmant, tum his qui eundem ἐν ἐτέρᾳ ὑποστάσει negant. Denique Ariani prospicientes irritam fore Nicænam fidem, si *substantiæ* seu *usæ* supprimeretur vocabulum, eam Arimini, tum Nicææ in Thracia, tum etiam Seleuciæ atque Constantinopoli nihil non moliti sunt, ut prorsus rejiceretur. Et ut id facilius obtinerent, vocabulum istud ideo a se respu obtendebant, quod a sacris litteris alienum esset. Contra catholici, ac nominatim Hilarius, lib. 1 de Trinit., n. 48, ejusque æqualis Phœbadius Agenensis episcopus *substantiæ* nomen sacris in litteris inusitatum non esse demonstrabant hoc Jeremie xxiii, xxii, sec. lxx, loco, *ei ἔστησαν ἐν ὑποστάσει* verba ἐν ὑποστάσει latine in *substantia* reddendum esse non ambigentes; quomodo re ipsa reddiderunt, et ante eos Cyprianus, lib. de unitate Ecclesiæ, et post eos vetus auctor, quest. vet. ac nov. Testam. apud Augustinum, append. t. iii, pag. 91. Ambrosius, lib. iii de fide, cap. 15. Africanus episcopi apud Victorem VII, initio lib. iii. Gregorius vero Naz. Or. 34, in eodem Jeremie loco eam Theodotione legens ἐν ὑποστήσαντι, addidit καὶ οὐσία κυρίου. Quo pacto concilium Nicænum imitatus, ut in ambiguo ὑποστάσεως vocabulo luderent aut simplicibus imponerent hæretici, cavet. Idem enim vocabulum etiam a nonnullis patribus Nicæno concilio antiquioribus pro *subsistentia* seu *persona* usurpatum esse supra, probavimus. At apud longe plures ejus

comprehensa, tamquam firmum et inexpugnabile munimentum, omnes impetus et pravas machinas Arianae dementiae reprimit ac repellit.

III. Quocirca cum omnes Occidentalium partium episcopi Ariminum convenissent, quo illos Ariarum improbitas convocaverat eo consilio, ut aut persuasione aliqua, aut, quod verius est, sæcularis potentia auctoritate coacti, id quod in fide cautissime positum fuerat tollerent, aut oblique negarent, nihil profecit illorum versutia. Etenim omnes propemodum ii, qui apud Ariminum collecti, partim illecebris, partim dolo tunc decepti fuerant, nunc ad sanam mentem reversi, formulam ab ariminensi concilio editam anathemate damnarunt, et catholicæ fidei apud Nicæam promulgatæ subscripserunt, et communione nobiscum inita, adversus Arium ejusque discipulos graviori indignatione commoventur. Cujus rei argumentum cum ipsi charitatis vestrae legati viderent, vos ipsos in subscriptione sua conjunxerunt, anathemate damnantes Arium, necnon ea quæ Arimini contra fidem Nicææ firmatam gesta sunt; quibus et vos perjuriis in (1) fraudem inducti subscripsistis.

IV. Quamobrem congruum nobis visum est, litteras ad charitatem vestram scribere, et justa petentibus (2) subvenire: præsertim cum ex professione legatorum vestrorum cognoverimus, Orientales ad sanam mentem reversos cum orthodoxis Occidentalibus consentire. Significamus autem vobis, ne sitis nescii, ariminensis consilii blasphemias ab iis, qui tunc per fraudem decepti fuisse visi sunt, nunc anathemate percussas esse, et universos conspirantibus animis in nicænam fidem consensisse. Sed et vos id omnibus fidei suæ detrimentum passi sunt, nunc tandem ex hæretica caligine ad divinam catholicæ libertatis lucem valeant emergere. Qui quidem si post hoc concilium perversæ doctrinæ virus evomere, et omnes Arii blasphemias rejicere, easque anathemate damnare noluerint, sciant se pariter cum Ario ejusque discipulis, et reliquis serpentibus, sive Sabellianis seu Patropassianis aut quibuslibet aliis hæreticis extraneos esse et alienos a communione Ecclesiæ, quæ adulterinos filios non admittit. Deus vos incolumes custodiat, fratres charissimi.

ad significandam substantiam dñi perseveravit usus, nec ab eo nicæna synodus recessit.

(1) Ut ipsimet eorum legati superiori n. 4, in libello seu epistola testantur.

(2) Ut discamus quæ illa sit justa petitio, recitandum quorsum Orientales Romam miserint, legatque eo venerint. Et ideo quidem, Socrate et Sozomeno auctoribus, legatos miserunt, quia malorum sibi a Valente imp. et Eudoxio impendentium metu perterriti, ad Valentianum imp. et Liberium sibi confugiendum duxerunt. Basilii vero epist. 82 sententia est, hanc

του ὁμοούσιου περιεχομένη. ὡς περ ἔρμα ὄχυρόν καὶ ἄμικρον. πάσας τὰς προσβολὰς καὶ τὰς κακομηχανίας τῆς Ἀρείου κενοδοξίας καθαιρεῖ τε καὶ ἀποτρέπεται.

Ἐ. Τοιγαροῦν πάντων τῶν κατὰ τὴν δύσιν ἐπισκόπων, τῶν εἰς τὴν Ἀρίμινον (Legit. Vales. τὸ Ἀρίμινον) συνελθόντων. ὅποτε τούτους ἡ κακοήθεια τῶν Ἀρειανῶν συνεκρότησεν, ὅπως ἢ διὰ πειθοῦς τινός, ἢ ἵνα ἀληθέστερον εἶπω, κοσμικῆς δυναστείας, τοῦθ' ὅπερ ἀσφαλέστατον ἦν ἐν τῇ πίστει κείμενον ἀνέλοιεν, ἢ πλεονεξίᾳ ἀρνήσασθαι, οὐδὲν τούτων ἀπέβλεψεν ἡ πανουργία. καὶ γὰρ σχεδὸν πάντες ἐκεῖνοι ἐν τῇ Ἀρίμινῳ γενόμενοι, καὶ δελεασθέντες, ἢ ὑπαχθέντες τότε, νῦν ἀναφρονήσαντες, καὶ ἀναθεματίζοντες τὴν ἔκθεσιν τῶν ἐν Ἀρίμινῳ συνελθόντων, καὶ ὑπογράφαντες τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ πίστει τῇ κατὰ Νικαίαν θεσπισθείσῃ, οἱ καὶ ἡμῖν κοινωνήσαντες, ἐκθυμότερον κατὰ τοῦ Ἀρείου δόγματος καὶ κατὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν χαλεπαίνουσιν. Οὗ τινος πράγματος τὸν ἄλεγχον καὶ αὐτοὶ οἱ πρεσβύτεροι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐπιγινόντες, ὑμᾶς αὐτοὺς τῇ οἰκείᾳ ὑπογραφῇ συνῆξευξαν καὶ ἀναθεματίζοντες Ἀρείου καὶ τὰ ἐν Ἀρίμινῳ πραχθέντα κατὰ τῆς πίστεως τῆς ἐν Νικαίᾳ θεσπισθείσης, οἷς καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ δελεασθέντες δι' ὀρκωμοσιῶν ὑπεγράψατε.

4. Ὅθεν ἀκόλουθον ἡμῖν ἐφάνη, γράψαι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. καὶ βοηθῆσαι τοῖς δίκαια αἰτουμένοις· μάλιστα δὲ, ὅτε διὰ τῆς ὁμολογίας τῶν ὑμετέρων πρεσβυτέρων ἀναφρονήσαντας τοὺς ἀνατολικούς συμφωνεῖν πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους τῶν δυτικῶν ἐπέγνωμεν καὶ δηλοῦμεν, ὅπως εἰδέναι ἔχοιτε, τὰς ἐν τῇ Ἀρίμινῳ βλασφημίας, καὶ ὑπὸ τῶν δοξασάντων τότε κατὰ συναρκαγίην παραβλεῖσθαι, νῦν ἀναθεματισθείσας, καὶ πάντας πρὸς τὴν κατὰ Νικαίαν πίστιν συμπεπνευμέναι. καὶ χρὴ δι' ὑμῶν ταῦτα πᾶσι γνωσθῆναι, ὅπως δυναθῆεν καὶ οἱ κατ' Ἀρειανὴν παραβλεπθέντες, ἢ ποτὲ ἐκ τοῦ αἰρετικοῦ σπύτου πρὸς τὸ θεῖον φῶς τῆς καθολικῆς ἐλευθερίας ἀνακάμψαι· οἱ τινες μετὰ ταύτην τὴν σύνοδον εἰ μὴ θελήσειαν ἀποπτώσαι τὸν τῆς κενοδοξίας ἴον, καὶ τὰς βλασφημίας Ἀρείου πάσας ἀνελεῖν, ταύτας τε ἀναθεματίζουσι. γνωσκίτωσαν ἑαυτοὺς μετὰ τοῦ Ἀρείου καὶ τῶν τούτου μαθητῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ὄφρων, ἢτοι Σαβελλιανῶν, ἢ Πατροπασσιανῶν, ἢ οἰασθῆποτε ἄλλης αἵρέσεως ἐκσπόνδους εἶναι καὶ ἀκοινωνήτους τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνάξεων, ἥτις τοὺς ἐκ μοιχείας υἱοὺς οὐ προσίεται. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς ἐρρωμένους διαφυλάξοι, ἀδελφοὶ ἀγαπῆτοί.

eos excogitasse viam, ut maculam eluerent, corrigerentque noxam, quam homo ab Eudoxii factione composito consentientes admiserant, vel etiam, quod idem Basilius, epist. 74, de Eustathio nominatim tradidit, ut prius depositi in suis sedes restituerentur. Eo pacto Liberius petitis annuiti opem adversus Valentis et Eudoxii vexationes pollicendo, lapsis imperiando pacem et communionem, et expulsos in sedes suas restituendo. Sane Eustathium, statim ut Liberii epistolam Tyrenensi synodo exhibuit, in locum suum fuisse restitutum, Basilius, epist. 74, tradit.